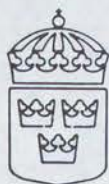

BEGREPPET KRIGSMATERIEL

Betänkande av krigsmaterielbegreppsutredningen

SOU^{1989:66}

Ref

Statens offentliga utredningar

1989:66

Utrikesdepartementet

Begreppet krigsmateriel

Betänkande av krigsmaterielbegreppsutredningen
Stockholm 1989

Allmänna Förlaget har utgivit en bibliografi över SOU och Ds som omfattar åren 1981–1987. Den kan köpas från förlagets Kundtjänst, 106 47 Stockholm.
Best. nr. 38-12078-X.

Beställare som är berättigade till remissexemplar
eller friexemplar kan beställa sådana under adress:

Regeringskansliets förvaltningskontor

SOU-förrådet

103 33 Stockholm

Tel: 08/763 23 20 Telefotid 8.10–12.00 (externt och internt)

08/763 10 05 12.00–16.00 (endast internt)

ISBN 91-38-10395-8

ISSN 0375-250X

Graphic Systems AB, Göteborg 1989

Till statsrådet Anita Gradin

Regeringen bemyndigade den 22 juni 1988 statsrådet Gradin att tillkalla en särskild utredare för att se över krigsmaterielbegreppet och vissa därmed sammanhängande frågor och att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Med stöd av detta bemyndigande förordnades den 28 juni 1988 undertecknad universitetskansler Gunnar Brodin att vara särskild utredare.

Till sakkunniga förordnades den 27 september 1988 huvudavdelningschef Gunnar Blomqvist och överste 1. Dag Törnblom.

Som experter förordnades den 27 september 1988 civilingenjör Ingrid Bruce, avdelningschef Britt-Marie Bystedt, laborator Anders Fröman, forskningschef Svante Jahnberg och numera kanslirådet Ingrid Larén Marklund.

Till sekreterare förordnades den 28 oktober 1988 avdelningsdirektör Roland Ferngren.

Arbetet har genomförts under benämningen krigsmaterielbegreppsutredningen.

Jag får härmed överlämna betänkandet (SOU 1989:66) Begreppet krigsmateriel.

Utredningsarbetet är härmed avslutat.

Stockholm den 28 september 1989

Gunnar Brodin

/ *Roland Ferngren*

Innehåll

Sammanfattning	7
1 Bakgrund	11
2 Utredningsarbetet	13
3 Definitionsuppgiftens syfte	14
4 Den tekniska utvecklingens inverkan på klassifi- ceringen	17
5 Termerna "krigsmateriel" och "vapen" i språk- bruket	21
6 Begreppet krigsmateriel i annan normgivning ..	24
6.1 Allmänt	24
6.2 Särskilda komplikationer vid bedömning av skat- teplikten	25
7 Regelsystem i andra länder	28
8 En eller flera huvudkategorier?	31
9 Kriterier för klassificering	35
10 Materielens betydelse för en stridsinsats	37
10.1 Det militära aktivitetsförloppet i totalperspektiv ..	37
10.2 Materiel för den direkta stridsinsatsen	37
10.3 Materiel hänförlig till mellanskedet	39
10.4 Materiel hänförlig till förberedelseskedet	41
10.4.1 Utbildnings- och övningsmateriel	41
10.4.2 Tillverkningsanläggningar m.m.	42
10.4.3 Komponenter, insatsvaror etc.	43
11 Materiel för skydd och överlevnad	44
12 En tydligare precisering av lagens tillämpnings- område	46
12.1 Omfattningen i stort	46
12.1.1 Huvudkategorierna	46
12.1.2 Förslag till ändring av utförsellagen	48
12.2 Specificering av varuslagen	56
12.2.1 Produktförteckningens uppläggning all- mänt	56

12.2.2 Förslag till ny förteckning	57
12.2.3 Detaljkommentarer	61
13 Tanken på utförselförbud av tillfällig natur	71
14 Konsekvensbedömningar	73
14.1 Frågan om att beräkna ekonomiska effekter ...	73
14.2 Direktiven om beaktande av EG-aspekter	74

Bilagor

<i>Bilaga 1</i> Utredningens direktiv	77
<i>Bilaga 2</i> Förteckning över genomförda utfrågningar ...	81
<i>Bilaga 3</i> Nuvarande produktförteckning	83

Sammanfattning

Utförsellagen innehåller bestämmelser som gäller export av krigsmateriel från Sverige, avtal om licenstillverkning eller metodutveckling utomlands m.m. Utan särskilt tillstånd av regeringen får utförsel etc. inte äga rum. I lagen anges dock inte närmare vilka varuslag regleringen avser, utan det ges bemyndigande åt regeringen att lämna föreskrifter om detta.

Huvudförslag

Krigsmaterielbegreppsutredningen föreslår nu en ändring på så sätt att *lagen byggs ut* med en beskrivning i klartext av vilka materielslag som omfattas av regelsystemet. Härigenom får riksdagen en mer ingående befattning än tidigare med avgränsningen av lagens tillämpningsområde. Utredningen anser att tyngden i det samlade regelverket ökar, om den lagstiftande församlingen i mer konkreta termer anger vilket produktkollektiv som omfattas. Den mer detaljerade förteckningen över berörda varuslag bör det dock liksom hittills ankomma på regeringen att fastställa.

Utredningen har bl.a. haft i uppgift att pröva själva *krigsmaterielbegreppet*. Den har noterat att uttryck som vapenexport, vapenhandel etc. allt oftare används i den allmänna debatten för att beteckna just utförsel av och handel med krigsmateriel. Trots att skäl sålunda kan finnas för ett utbyte av den sistnämnda termen föreslår utredningen inte en sådan förändring, eftersom invändningar kan resas även mot de alternativ som är tänkbara. För att få terminologin bättre anpassad till gängse språkbruk föreslår utredningen däremot, att *utförsellagens tillämpningsområde* skall definieras till att gälla krigsmateriel och *produkter jämförbara med krigsmateriel*.

Utredningen specificerar sammanlagt *tio huvudkategorier* av materiel som bör omfattas av *utförsellagen* och uttryckligen nämnas i denna. För fem av dessa kategorier anser utredningen att beteckningen krigsmateriel är tekniskt och språkligt adekvat, medan de övriga fem avser produkter som i *utförsellagens*

mening skall anses jämställda med krigsmateriel. Följande materielslag hänförs till begreppet krigsmateriel:

- militära vapen och vapensystem,
- ammunition och stridsdelar till sådana vapen och system,
- fordon och farkoster utformade för strid,
- utrustning för inriktning och styrning av militära vapen,
- krut och sprängämnen med egenskaper som är karaktäristiska för användning i strid.

Som produkter jämställda med krigsmateriel bör enligt förslaget räknas:

- sådan materiel för störning eller rövning, vars funktion regelmässigt har direkt samband med en militär vapeninsats,
- sådana fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller direkt ledning av sådan insats,
- anläggningar, maskiner och annan utrustning för tillverkning eller kontroll av krigsmateriel,
- delsystem, komponenter, reservdelar och insatsvaror, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden,
- sådan tekniskt kvalificerad övningsmateriel, som utformats för ett visst vapensystem och vars funktionella samband med den förstörelsebringande effekten hos detta är påtagligt.

Ett konkret förslag till de ändringar i utförsellagen som blir en konsekvens av utredningens ställningstaganden samt förslag till en ny, omredigerad produktförteckning redovisas i betänkandet.

Den principiella analysen

Som utgångspunkt för sina ställningstaganden presenterar utredningen en analys av *den tekniska utvecklingens inverkan* på materielklassificeringen. Vissa trender i denna utveckling har efter hand medfört allt större problem när det gäller att upprätthålla en distinktion mellan militärt och civilt. Här kan exempelvis nämnas den ökade användningen av elektronik, den ökade standardiseringen, den allt kraftigare påverkan från civil teknik även på rent militärtekniska tillämpningar samt den påbörjade men ännu svårbedömbara utvecklingen inom biotekniken.

Utredningen redovisar utförligt sina *överbäganden* i fråga om vilken materiel som bör – resp. inte bör – omfattas av utförselregleringen. Grundläggande bör vara en bedömning av vilken

funktion den enskilda produkten har i *det totala militära stridsförloppet*. Tre faser kan urskiljas om man ser detta förlopp i övergripande perspektiv. I kronologisk ordning rör det sig om

- 1) ett förberedelseskede, till vilket kan hänföras dels tillverkning, utprovning och istandsättande av materiel, dels olika introduktionsåtgärder i form av utbildning, övning m.m.,
- 2) ett skede som omfattar planering och ledning av krigets förande i stort, inbegripet olika förflyttningar av personal och materiel, sambandstjänst m.m., och
- 3) den på direkt konfrontation inriktade egentliga stridsinsatsen.

Viss utrustning kommer givetvis till användning under samtliga faser, men för huvuddelen kan man enligt utredningen urskilja en principiell grundfunktion som går att hänföra till endera av förloppets tre skeden. Detta bör tillmätas betydelse när man avgränsar de materielkategorier som skall omfattas av utförsellagens restriktioner. En grundläggande bedömning bör avse frågan om hur aktivt en viss produkt medverkar till att uppnå stridsverksamhetens yttersta syfte, dvs. att åstadkomma förstörelse.

Ett *funktionskriterium* är sålunda den överordnade principen vid utredningens avgränsning av de varuslag som skall beröras av reglerna i utförsellagen. På det praktiska planet bör bestämningen dock enligt utredningen så långt möjligt bygga på tekniska och andra verifierbara data. Vid den mer detaljerade klassificeringen av enskilda produkter bör man sålunda, liksom hittills, utgå från ett *konstruktionskriterium*.

Utredningen tar ställning *mot* tanken på införandet av ett s.k. *köparkriterium*, som skulle göra klassificeringen flexibel på så sätt att hänsyn i varje särskilt fall skulle tas till den avsedda köparens förhållanden. Detta skulle enligt utredningen motverka strävandet efter tydlighet och konsekvens i regeltillämpningen. En annan sak är att den tilltänkte köparens identitet och nationalitet givetvis måste beaktas när frågan om eventuellt utförseltillstånd etc. prövas. Denna bedömning, som ankommer på regeringen, bör dock principiellt vara helt skild från själva materielklassificeringen.

Särskilda frågor och kommentarer

Utredningen diskuterar en tanke som framfördes i slutrapporten från 1987 års medborgarkommission med innebörden att en regel skulle införas, varigenom regeringen skulle få rätt att *tillfälligt* föreskriva *exportförbud* även för varor som normalt

inte omfattas av utförsellagen. Utredningen redovisar flera skäl som talar *emot* att man inom utförsellagens regelsystem skulle tillskapa en sådan specialregel. Den pekar emellertid på möjligheten att för ändamålet stifta en särskild fullmakts- eller beredskapslag, om det trots allt skulle anses befogat att fullfölja medborgarkommissionens tanke.

I betänkandet kommenteras också det förhållandet att begreppet krigsmateriel förekommer i lagstiftningen även på *helt andra rättsområden* än det nu aktuella, och därvid ibland åtföljt av speciella definitioner. Enligt mervärdeskattelagen skall visserligen samma klasificering som enligt utförsellagen gälla när frågan om skattefrihet för krigsmateriel prövas. Men kopplingen mellan de båda skilda regelsystemen har likväl medfört påtagliga komplikationer, som enligt utredningen behöver undanröjas. Så kommer automatiskt att ske om de nyligen framlagda förslagen från kommittén för indirekt beskattning godtas, varför utredningen i denna del avstår från att presentera ett eget konkret förslag.

Utredningens ställningstagande innebär att vissa materiel-lag, som inte tidigare omfattats av utförsellagen eller beträffande vilka varierande tolkningar förekommit, nu förs in under regleringen, medan man i stället undantar vissa andra produkt-grupper som f.n. berörs av densamma. Varken för försvarsindustrin eller för staten räknar utredningen med att dess förslag skall medföra *ekonomiska nettoeffekter* av betydelse. En viss resursbesparing förutses dock till följd av att regelverket blir tydligare, så att företagen får ett säkrare underlag för sin planering samtidigt som löpande ärenden kan handläggas smidigare hos berörda myndigheter.

Den nu slutförda utredningen har haft sitt uppdrag begränsat till att gälla definitions- och klassificeringsfrågor. Exportregleringens utformning i övrigt är föremål för en översyn i annan ordning, nämligen genom den parlamentariskt sammansatta *krigsmaterielexportutredningen*.

1 Bakgrund

Den svenska lagstiftningen rörande export av krigsmateriel har under det senaste decenniet i olika omgångar varit föremål för översyn med åtföljande förändringar. Det genomgående syftet med de ändringar som vidtagits kan sägas ha varit att genom skärpta föreskrifter och mer noggrann kontroll av deras efterlevnad minska riskerna för att militära stridsmedel skulle levereras från Sverige till länder, där deras förekomst och användning skulle komma att strida mot grundlinjerna i den svenska utrikes- och neutralitetspolitiken.

Det nuvarande regelsystemet innebär i princip att all slags krigsmateriel är underkastad exportförbud men att regeringen är bemyndigad att efter prövning i varje särskilt fall medge dispens från förbudet. Riksdagen har fastlagt särskilda riktlinjer som regeringen har att beakta vid prövning av dispensärenden.

Beträffande omfattningen av exportförbudet med avseende på vilka produktslag som berörs ges i själva lagtexten ingen precisering. Alla stadganden i lagen relateras konsekvent till det centrala begreppet krigsmateriel utan närmare bestämning. Det ankommer enligt lagen i stället på regeringen att avgöra vad som skall avses med krigsmateriel. Regeringen har med stöd av detta bemyndigande genom en förordning närmare specificerat vilka produkter som i lagens mening skall anses utgöra krigsmateriel. Förteckningen över dessa produkter omfattar f.n. 16 huvudgrupper av olika sorters materiel.

Efter hand har det emellertid visat sig att den ifrågavarande förteckningen inte till alla delar är tydlig och konsekvent eller så fullständig som man med beaktande av motiven respektive den tekniska utvecklingen kunde anse rimligt. Detta vållar i ökande grad problem såväl för de tillämpande myndigheterna som för de berörda producentföretagen. Vidare kan konstateras att någon mera grundlig systematisk analys av krigsmaterielbegreppet som sådant inte förekommit i samband med förarbetena till nu gällande lagstiftning.

Hur de i lagstiftningen uttryckta intentionerna tillämpats i praktiken har sålunda när det gäller klassificeringsfrågor i stor utsträckning blivit beroende av de tolkningar som från tid till

annan gjorts inom regeringskansliet, i första hand av den chefs-tjänsteman, krigsmaterielinspektören, till vars ansvarsområde beredningen av dessa ärenden hör. Det har därvid, bl.a. till följd av den fortgående tekniska utvecklingen, inte kunnat undvikas att tolkningar som gjorts vid olika tillfällen och av olika krigsmaterielinspektörer blivit i viss mån motstridande.

Mot den här skisserade bakgrunden beslöt regeringen den 22 juni 1988 att tillsätta en utredare, omfattad av kommittéförordningen (1976:119), med uppgift att göra en översyn av dels den nuvarande förteckningen över sådan materiel som är underkastad exportförbud, dels krigsmaterielbegreppet som sådant. Sedan uppdraget som särskild utredare tilldelats mig, har jag tillsammans med sakkunniga och experter bedrivit arbetet under benämningen krigsmaterielbegreppsutredningen. Denna inledde sitt arbete hösten 1988. Direktiven för utredningen återges i *bilaga 1*.

2 Utredningsarbetet

Mitt förordnande i utredningen avser enligt departementsprotokollet från den 28 juni 1988 den funktion som i kommittéförordningen (1976:119) benämns särskild utredare. I denna egenskap har jag att ensam ansvara för de överväganden, ställningstaganden och förslag som utredningsarbetet skall utmynna i. Det ligger emellertid i sakens natur att genomtänkta ståndpunkter i så komplicerade frågor som det här gäller inte kan utformas utan att ingående överläggningar kontinuerligt hållits med en krets personer med omfattande kunskaper och erfarenheter av betydelse för uppgiften.

Jag har haft förmånen att under hela utredningsarbetet kunna förlita mig på ett sådant, mycket konstruktivt bistånd från en framstående grupp av sakkunniga och experter. Ett 20-tal protokollförda sammanträden har hållits, till vilka såväl de sakkunniga som alla experter kallats. Likaså har hela den nämnda gruppen, om praktiska möjligheter funnits, deltagit i de studiebesök och resor som företagits inom ramen för utredningsarbetet.

Utredningen har utöver insamling och utvärdering av en mängd skriftligt material tillförts viktigt sakunderlag och intressanta synpunkter genom utfrågningar av ett 20-tal personer representerande fackkunskap och praktisk erfarenhet av intresse för utredningsuppdraget. Ett fylligt material om de beslut i enskilda klassificeringsfrågor som fattats av de svenska krigsmaterielinspektörerna under de senaste 15 – 20 åren har sammanställts och analyserats.

Vid studiebesök hos ett tiotal av de större koncerner och företag som är verksamma på området har utredningen tagit del av värdefull information om tillverknings- och marknadsförhållanden samt demonstration av viktiga produkter. Genom de svenska ambassaderna i femton länder har vederbörande utländska myndigheter tillfrågats om gällande principer för klassificeringen av krigsmateriel. Utredningen har också utbytt informationer och synpunkter vid besök hos departement och myndigheter i Belgien, Nederländerna, Förbundsrepubliken Tyskland, Schweiz och Österrike.

3 Definitionsuppgiftens syfte

Min översyn skall enligt direktiven avse såväl den nuvarande förteckningen över krigsmateriel som krigsmaterielbegreppet. Givetvis föreligger ett nära samband mellan den ena och den andra utredningsuppgiften. Hur man på ett överordnat plan definierar det samlade begreppet blir självfallet helt avgörande för bestämningen av de undergrupper, som ingår i en uppräknings vilken i princip skall vara heltäckande.

Frågan om vad som skall anses konstitutivt för begreppet krigsmateriel kan vidare knappast på ett meningsfullt sätt diskuteras enbart som ett språkligt-semantiskt problem. Hänsyn måste framför allt tas till det *syfte* som utgör bakgrunden till att en närmare definition över huvud taget efterlysts. Jag har sålunda i mina överväganden hela tiden sökt beakta, att begreppet och termen krigsmateriel f.n. utgör det centrala elementet i det normsystem, vars huvudändamål är att reglera exporten från Sverige av viss militär utrustning.

De grundläggande bestämmelserna härom återfinns i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. (*utförsellagen*). Vilka produkter som vid lagens tillämpning skall innefattas i begreppet krigsmateriel ges det dock i lagen ingen anvisning om, utan avgörandet i denna fråga har med nuvarande konstruktion helt delegerats till regeringen. De av regeringen utfärdade föreskrifterna om vad som skall avses med krigsmateriel enligt utförsellagen har hittills också varit av betydelse för tillämpningen av lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. (*tillverkningslagen*), eftersom regeringen valt att när det gäller den lagens tillämpningsområde föreskriva, att detta i stort sett skall utgöras av samma produkter som omfattas av utförsellagen.

Huruvida det övergripande syftet med den legala regleringen av tillverkning och utförsel av krigsmateriel kan uppnås eller ej, är inte en fråga som kan lösas med en aldrig så klar och spetsfundig definition av begreppet krigsmateriel. Det är här *uppsåtet* i användningen av materielen som är avgörande. Man kan aldrig undvika att regleringen av handeln med krigsmateriel baseras på bedömningar av detta uppsåt. En sådan bedömning är emel-

lertid ofta svår och kräver i sin tur kunskaper om den avsedda köparen. En utgångspunkt bör dock vara att förekommande materielbegrepp så långt möjligt är klart definierade. Inte minst minskas härigenom risken för att bedömaren utsätts för påtryckningar av olika slag. Man bör inte bortse från att denna risk annars föreligger, med tanke på att den ifrågavarande handeln både har stor ekonomisk betydelse och väcker ett starkt moraliskt-etiskt engagemang.

Huvudprincipen i utförsellagen är att utförsel av krigsmateriel inte är tillåten annat än efter särskilt tillstånd av regeringen. Jag har tolkat mitt uppdrag så, att det är krigsmaterielbegreppets innebörd inom ramen för denna lagstiftning som det gäller att tydliggöra. Vid utformningen av mina konkreta förslag har jag sålunda bortsett från att begreppet krigsmateriel f.n. förekommer i normgivningen även på vissa *andra rättsområden* än det nu aktuella. Detta är ett förhållande som emellanåt medför oklarhet och komplikationer i den praktiska handläggningen. Mina synpunkter på denna problematik redovisas närmare i ett senare avsnitt.

Det bör vidare understrykas att uppgiften för min del är begränsad till just *definitions- och klassificeringsaspekter*. Det ankommer sålunda inte på mig att gå in på frågan om vilka bedömningar som skall göras när ett företag begär regeringens tillstånd att trots det principiella förbudet exportera krigsmateriel i ett visst fall. Detta är i stället en av de frågor som f.n. utreds av en parlamentariskt sammansatt kommitté, krigsmaterielexportutredningen (UD 1988:02).

Min grundläggande inställning till utredningsuppdraget är sålunda att detta är av teknisk-vetenskaplig natur och går ut på att söka fastlägga en så tydlig gränslinje som möjligt mellan två materielkategorier, varav den ena typiskt sett utgörs av renodlat civila produkter och den andra av materiel avsedd att utnyttjas i militär strid. Mellan de två så beskrivna kategorierna föreligger en inte obetydlig överlappning. (Man använder i klassificeringssammanhang härvid ofta den engelska termen "dual use".) Det är vid uppdelningen inom detta gränsfält som hänsynen till det bakomliggande syftet med definitionsuppgiften blir av särskild vikt.

Avgränsningen skall underlätta den praktiska tillämpningen av ett lagfäst regleringssystem av betydande ekonomisk räckvidd. Huvudprincipen om att export inte är tillåten när det gäller produkter klassificerade som krigsmateriel är i sin tur intimt förknippad med grundläggande tankegångar i den *svenska säkerhetspolitiken*.

Vår utrikes- och försvarspolitik skall göra det möjligt att motstå påtryckningar och krav, att möta kränkningar av svenskt territorium, att bevara vår neutralitet och att med all kraft försvara landet om ett angrepp ändå kommer. Genom flera uttalanden av Sveriges riksdag har markerats att för denna politik krävs ett starkt försvar och att detta i sin tur förutsätter att viktig militär materiel kan utvecklas och tillverkas inom landet. En viss export behövs därvid, om materielkostnaderna för det svenska försvaret inte skall bli orimligt höga till följd av korta serier. Den svenska säkerhetspolitiken syftar emellertid också till att på olika vägar bidra till nedrustning, avspänning och försoning mellan folken. Sverige skall inte heller vidta några åtgärder som skulle kunna medföra tvivel utomlands beträffande vår strävan att konsekvent föra en alliansfri utrikespolitik.

Med allt detta i beaktande har jag sökt utforma förslagen så, att klassificeringen så långt det över huvud är möjligt skall kunna grundas på tekniska specifikationer eller andra objektivt verifierbara data. Detta ligger för övrigt helt i linje med det uttalande i direktiven, enligt vilket *konstruktionen* även i fortsättningen bör vara utgångspunkt för materielklassificeringen. Den närmare innebörden härav kommenteras i kapitel 9, där frågan om kriterier för begreppsavgränsningen diskuteras mer ingående.

4 Den tekniska utvecklingens inverkan på klassificeringen

Nästan all teknik kan brukas för militära syften. Kopplingen mellan teknisk utveckling för civila och för militära ändamål är och har alltid varit stark. Varje land med en allmänt sett hög teknisk utvecklingsnivå har därför en hög potential för att utveckla och tillverka krigsmateriel. Omvänt gäller att länder med en låg teknisk utvecklingsnivå behöver omfattande hjälp för att självständigt kunna tillverka modern krigsmateriel. Sådana länder är i allmänhet hänvisade till att köpa kompletta vapensystem med stödsystem eller nyckelfärdiga fabriker.

Det är bl.a. denna allmänna och starka koppling mellan teknisk nivå och rustningspotential som ligger bakom USA:s, andra Natoländers och Japans strävan att med handelshinder begränsa överföringen av högteknologiska produkter och avancerat teknikkunnande från västerlandet till östblocket. Denna strävan finns konkretiserad bl.a. i de s.k. COCOM-reglerna (se vidare kapitel 7).

En vanlig orsak till att man får problem när det gäller att klassificera materiel som antingen civil eller militär, är att civila och militära intressen ofta sammanfaller på forsknings- och utvecklingssidan. Skälen till denna intressegemenskap kan variera:

1. Militära beställningar kan under vissa förutsättningar ha stor betydelse för utvecklingen av högteknologiska produkter för den civila sektorn. En viktig sådan förutsättning är att militären kan uppträda som en kompetent och krävande kund. En annan förutsättning är att militären har resurser att beställa både ny materiel och den kunskapsutveckling som erfordras för att ta fram materielen. Så har fallet varit exempelvis med den tidiga utvecklingen av integrerade kretsar och superdatorer.

2. Samma anläggningar, laboratorieutrustningar och kunskaper har kunnat utnyttjas för både den militära och den civila tekniska utvecklingen. Detta har t.ex. varit fallet när det gäller utvecklingen inom kärnteknikområdet.

3. Gemensam och samtidig utveckling har i många fall blivit självklar och nästan oundviklig på grund av att de civila och militära slutprodukterna varit mycket lika. Ett sådant område är utvecklingen av reamotorer.

Man kan i den tekniska utvecklingen se några olika trender, som troligen kommer att ytterligare stärka kopplingen mellan militär och civil teknikutveckling och som därmed kan väntas försvåra klassificeringen i framtiden av materiel som varande antingen enbart militär eller enbart civil. Detta är ett viktigt skäl till att jag i mina förslag skall försöka knyta krigsmaterielbegreppet starkare än hittills till en viss produkts destruktiva funktion. Hittills har frågan om vem som ursprungligen initierat eller utfört utvecklingsarbetet bakom en produkt och introducerat den på marknaden uppenbarligen tillmätts stor vikt vid klassificeringen. I framtiden kommer det att bli allt svårare att identifiera en specifik kund bakom en viss teknikutveckling.

De trender i den tekniska utvecklingen som jag här åsyftar kan kortfattat beskrivas på följande sätt:

1. Ökad användning av elektronik samt optiska och datatekniska komponenter i vapensystem medför ökat sambruk av komponenter och delsystem för militära och civila tillämpningar, samt en överflyttning av själva funktionsbestämningen från maskinvara till programvara.
2. Ökad standardisering inom tekniken såväl när det gäller mekaniska och elektriska data som när det gäller kommunikationsregler ger ökad utbytbarhet för komponenter och delsystem. En stor civil marknad för en komponent ger lågt pris och stor tillgänglighet, vilket är viktiga fördelar även för en militär kund.
3. Ökat teknikinnehåll i civila produkter som säljs på öppen marknad under hård konkurrens gör att civil teknik alltmer tar över den militära teknikens roll som drivmotor i utvecklingen. När högre prestandakrav inte är ett villkor för militära tillämpningar finns det inte längre något motiv för att utveckla "för militärt bruk anpassade" specialprodukter. Förbättrade prestanda beträffande mätnoggrannhet, upplösning m.m. hos civila instrument och system gör att dessa kan brukas militärt.
4. Inom materialområdet har produktutvecklingsstadiet kommit allt närmare grundforskningsstadiet, vars resultat är lika användbara för militära som för civila syften.
5. En påbörjad och i framtiden troligen än mer accentuerad

utveckling inom bioteknik i allmänhet och genteknik i synnerhet kan komma att avsevärt påverka krigföringen i framtiden, bl.a. genom ökade möjligheter för en angripare att använda sig av sabotage och s.k. dold förbekämpning.

En följd av den ökade standardiseringen och den ökade användningen av elektronik och datautrustning i militära system är att vapensystem – liksom anläggningar och maskiner för tillverkning av sådana system – byggs upp med civila standardkomponenter (möjligen miljömässigt speciellt utvalda enligt s.k. Mil-standard). Den användningsspecifika funktionen hos utrustningen bestäms i ökande utsträckning av de datorprogram som styr utrustningen. En och samma fabriksanläggning för tillverkning av kemikalier kan således användas för att framställa både läkemedel och sprängämnen. Vilken slutprodukt man får, beror på vilka insatsvaror man tillför och vilken programdiskett man matar in i den processtyrande datorn. Ett och samma ledningssystem uppbyggt med en standarddator och standardiserade kommunikationslinjer (bussar) kan utnyttjas både för verktygsmaskinstyrning och för marin stridsledning. När den krigsmaterielspecifika funktionen på detta sätt entydigt kan hänföras till ett datorprogram, vore det logiskt att just programmet klassificerades som krigsmateriel.

Här finns dock ett problem däri att datorprogram egentligen endast är formaliserad kunskap och således en immateriell företeelse. Det kommer i framtiden att bli allt vanligare att den avgörande betydelsen för ett totalsystems funktion ligger i programvara. Denna är inte någon påtaglig eller speciellt synlig del av systemet, och den kan laddas i systemet i samband med slutinstallationen från något konventionellt datalagringsmedium såsom magnetband eller diskett, överföras via någon kommunikationslänk (t.ex. telefonlinje) eller levereras inbränd i s.k. ROM-minnen. I det sistnämnda fallet kan det delsystem som innehåller ROM-programmet klassificeras som krigsmateriel om totalsystemet innehåller komponenter eller systemdelar som utgör krigsmateriel, men i övriga fall är en korrekt klassificering svår, vartill kommer att övervakningen av ett eventuellt exportförbud är mycket svår att realisera praktiskt.

Jag har under utredningens gång analyserat frågan om klassificering av datorprogram och därvid kommit till att programvara i allmänhet inte kan betraktas vare sig som krigsmateriel eller som materiel i övrigt vilken från exportregleringssynpunkt bör vara jämställd med krigsmateriel. Skälen bakom detta ställningstagande är att programvara dels inte är "materiel" och

därmed inte möjlig att få och behålla säker kontroll över, dels inte i sig har någon destruktiv vapenverkan.

I den mån utförsel av programvara bör regleras, kan detta ske på samma sätt som när det gäller tjänster och andra immateriella företeelser såsom tillverkningslicenser, "know-how" osv.

Vid hänvisningen ovan till vissa viktiga utvecklingstrender antydde jag i punkt 3, att det håller på att ske ett rollbyte mellan den civila och den militära marknaden när det gäller att fungera som drivmotor för den tekniska utvecklingen. Detta kan bl.a. i vårt land delvis förklaras med att försvaret relativt sett fått minskade resurser och att man dessutom satsat en mindre del än tidigare av dessa resurser på materielinköp och materielutveckling. Men man kan även säga att det finns en demilitarisering av teknikfronten internationellt sett. Det har t.ex. blivit alltmer uppenbart att den i USA stora andelen FoU-resurser – troligen omkring 30 % av landets totala FoU-utgifter – som ägnas åt militär FoU ger ett relativt begränsat bidrag till den civila ekonomiska utvecklingen. I den av styrelsen för teknisk utveckling utgivna skriften "Globala trender inför 90-talet" hävdas t.o.m. att detta bidrag i vissa fall är negativt.

Det finns dock fortfarande teknikområden, där militära beställningar har en stark inverkan på den tekniska utvecklingen. Som exempel kan nämnas satellitrelaterad teknik och höghastighetskretsar inom elektroniken. Men inom många ekonomiskt viktiga områden såsom informationsteknik och artificiell intelligens är det i dag medvetna och koncentrerade civila utvecklingsinsatser som har den största inverkan på teknikfronten. Denna förändrade situation leder till att gemensamma resurser inriktas på att utveckla s.k. generiska teknologier, som kan ligga till grund för utveckling inom såväl det militära som det civila området. Som exempel på sådana områden kan nämnas utvecklingen av nya material som är supraledande vid höga temperaturer. Denna utvecklingstrend kan förväntas ge stora framtida svårigheter om man skall försöka klassificera produkter som antingen militära eller civila.

De utvecklingslinjer som jag här skisserat innebär att militära produkters prestanda och innehåll av högteknologi framgent inte blir lika speciella för dessa produkter som hittills. Vidare bestäms produkternas egenskaper och funktion i ökande omfattning mera av ingående programvara än av det materiella innehållet. En olycklig sammanblandning av högteknologiprodukter och militär materiel har ibland skett. Det är bl.a. mot denna bakgrund som jag strävat efter att koppla krigsmaterielbegreppet starkare till den destruktiva vapenverkan hos materielen.

5 Termerna "krigsmateriel" och "vapen" i språkbruket

I den del av översynsarbetet som gäller det centrala, sammanfattande begreppet har jag till en början övervägt, om någon annan term än den hittills använda vore bättre lämpad när det gäller att karaktärisera hela det ifrågavarande produktkollektivet. En viss tveksamhet mot uttrycket krigsmateriel i detta sammanhang kan anföras redan på den grunden att en del av de produkter, som hittills omfattats av exportförbudet och även i fortsättningen bör göra detta, inte annat än indirekt fyller en uppgift i en konkret militär stridsverksamhet.

Det är vidare ett faktum, att uttrycken krigsmateriel, krigsmaterielexport etc. allt mera sällan används i den allmänna debatten, när man i ett anförande, ett politiskt uttalande eller en tidningsartikel avhandlar detta ämnesområde. I stället begagnas oftast uttryck som vapen, vapenexport och vapenexportpolitik, vilka därmed uppenbarligen i vida kretsar uppfattas som synonymer till de motsvarande, i författningstexterna använda termerna.

Som exempel kan hänvisas bl.a. till ett anförande av statsminister Ingvar Carlsson den 16 april 1988 som tryckts och utgivits av utrikesdepartementet samt till den av nuvarande krigsmaterielinspektören Sven Hirdman författade skriften Sveriges vapenexportpolitik, publicerad som nr 1989:1 i serien UD informerar. Det kan också noteras att den år 1987 tillkallade medborgarkommissionen för granskning av viss vapenexport antog sitt namn med nyssnämnda formulering och i sin slutrapport (SOU 1988:15) använde benämningarna vapenexport och vapenexportpolitik omväxlande med motsvarande uttryck innefattande termen krigsmateriel utan att, såvitt jag kunnat finna, göra någon distinktion mellan respektive termer.

Det skulle givetvis vara tilltalande om strävan efter tydlighet i det framtida regelsystemet kunde ta sig det uttrycket, att man i fråga om det centrala begrepp, som avses med lagstiftningen, även i författningstexterna använde sig av en terminologi i linje

med det levande språkbruket. Jag har sålunda ingående övervägt möjligheten att generellt ersätta termen krigsmateriel med ordet vapen eller någon annan smidig men samtidigt adekvat beteckning.

Jag har emellertid vid en samlad bedömning kommit fram till att termen vapen inte har en tillräckligt vidsträckt innebörd för att vara lämplig som samlingsbeteckning för all den materiel som bör omfattas av de ifrågavarande lagbestämmelserna. Inte heller någon sammansättning med "vapen" som för- eller efterled eller någon annan benämning över huvud taget motsvarar enligt min mening de krav på stringens, tydlighet och enkelhet som bör ställas, ifall den hittills använda samlingsbeteckningen krigsmateriel skulle bytas ut. Härtill kommer att ordet vapen redan etablerats i juridisk terminologi inom ramen för en helt annan lagstiftning, nämligen vapenlagen (1973:1176) med avslutande författningar.

Mot denna bakgrund förordar jag alltså att man även i fortsättningen använder termen *krigsmateriel* som sammanfattande beteckning för huvuddelen av det ifrågavarande produktkollektivet. Vissa materielslag som bör inordnas under samma bestämmelser men för vilka termen ter sig språkligt mindre adekvat, torde sammanfattningsvis kunna benämnas *produkter jämförbara med krigsmateriel*. Med denna i sammanhanget nya kategoribeteckning kan man renodla ett från språklig och teknisk synpunkt logiskt krigsmaterielbegrepp och samtidigt – om så önskas – utforma lagstiftningen för att tjäna ett vidare säkerhetspolitiskt syfte.

Om denna uppläggning godtas, blir det nödvändigt att komplettera inte endast regeringsförordningen utan även vissa paragrafer i utförsellagen. Jag skall därför i ett senare avsnitt redovisa förslag bl.a. till sådana ändringar i lagtexten som blir en konsekvens av min här skisserade allmänna utgångspunkt. Därvid kommer att framgå, vilken närmare innebörd som vid tillämpning av utförsellagen enligt min mening bör ges åt de två nyssnämnda begreppen.

Oavsett vilka beteckningar man använder bör det emellertid stå klart att den ifrågavarande klassificeringen uteslutande avser rent materiella företeelser. Jag har i sammanhanget övervägt olika möjligheter att begreppsmässigt inkludera även strategiskt och militärt viktig "immateriell materiel", exempelvis programvara till datorer och metodkunskap, men funnit detta både ologiskt och orealistiskt. De restriktioner som av motsvarande skäl som beträffande varuutförseln behövs i fråga om t.ex. utvecklingssamarbete och överlåtelse av tillverkningsrätter av-

ser primärt inte varor utan rent immateriella förhållanden. Indirekt är det givetvis av betydelse hur de produkter som omfattas av ifrågavarande avtal, program etc. klassificeras, och mycket talar för att man därvid bygger på samma begreppsdefinitioner som vid tillämpningen av utförselförbudet.

6 Begreppet krigsmateriel i annan normgivning

6.1. Allmänt

Som nämnts i det föregående har jag vid utarbetandet av mina förslag inte ansett mig böra ta hänsyn till att begreppet krigsmateriel förekommer i normgivningen även på vissa andra rättsområden än det nu aktuella. Att det förhåller sig så medför emellertid problem av såväl praktisk som principiell natur. Med utgångspunkt i gällande författningar om mervärdeskatt, luftfart resp. försvarsuppfinningar bör följande förhållanden och synpunkter redovisas.

I lagen (1968:430) om mervärdeskatt finns en regel om att skatteplikt inte föreligger för krigsmateriel som är underkastad utförselförbud, när varan säljs till staten för militärt bruk. I detta fall föreligger alltså en direkt koppling mellan hur en viss vara klassificeras enligt utförsellagens regler och hur den skall bedömas i ett helt annat sammanhang.

På motsatt sätt förhåller det sig när det gäller tillämpning av en bestämmelse i luftfartslagen (1957:297). Enligt denna lag får krigsmateriel inte transporteras med luftfartyg utan tillstånd av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer. Vad som enligt luftfartslagen skall avses med krigsmateriel förtecknas i en av Kungl.Maj:t utfärdad kungörelse (1961:567), men denna förteckning har ett delvis annat innehåll än motsvarande föreskrifter i anslutning till utförsellagen, och någon hänvisning till krigsmaterielbegreppets tolkning enligt sistnämnda lag förekommer över huvud inte.

När det gäller lagen (1971:1078) om försvarsuppfinningar tillämpas med avseende på begreppsdefinieringen ett tredje mönster. I denna lags första paragraf heter det, att med försvarsuppfinning skall förstås "uppfinning som avser krigsmateriel". Vidare sägs: "Regeringen meddelar föreskrifter om vad som i denna lag skall avses med krigsmateriel." Regeringen har i sin tur genom en förordning (1982:1065) bestämt att begreppet krigsmateriel vid lagens tillämpning skall avse *dels* de varor

som förtecknas i bilagan till utförsselförordningen, *dels* vissa andra materielslag.

Enligt min bedömning är det mest ändamålsenligt att man – när det är fråga om helt skilda rättsområden – i varje sammanhang för sig definierar sådana begrepp som är av betydelse för lagens tillämpning, om innebörden inte står fullt klar utan närmare precisering. Den uppläggning som valts i anslutning till luftfartslagen synes mig sålunda i princip att föredra framför det inbördes beroende som konstruerats mellan mervärdeskattelagen och lagen om utförsel av krigsmateriel. Konstruktionen synes även bättre än det – partiella – sambandet mellan utförsellagens och försvarsuppfinningslagens tillämpningsområden.

En ytterligare klarhet skulle dock vinnas, om olikheten i fråga om begreppsomfånget även markerades genom att man i normeringen på luftfartsområdet använde sig av en annan sammanfattande benämning på de materielslag som åsyftas där. I fråga om försvarsuppfinningsregleringen synes på motsvarande sätt en ökad klarhet stå att vinna, om man vid avgränsningen av lagens tillämpningsområde inriktade sig på att mera direkt definiera det centrala begreppet försvarsuppfinning.

De principsynpunkter som redovisats i detta avsnitt är givetvis tillämpliga även beträffande annan normgivning än den som åberopats här, t. ex. om termen krigsmateriel skulle förekomma i föreskrifter utfärdade av en myndighet och då ha så central betydelse för regeltillämpningen att en definition befunnits nödvändig.

6.2. Särskilda komplikationer vid bedömning av skatteplikten

Vid den praktiska tillämpningen har det visat sig att hänvisningen i mervärdeskattelagen till utförselregleringens krigsmaterielbegrepp lett till olika komplikationer. Krigsmaterielinspektionen har i ett ökande antal fall anmodats ta ställning till klassificeringen av en viss produkt enbart därför att leverans till det svenska försvaret varit under diskussion och att frågan om eventuell skatteplikt därmed kommit i blickfältet. Handläggningen inom inspektionen av sådana ärenden blir ofta komplicerad, inte minst därigenom att en berörd part som regel kan åberopa starka ekonomiska intressen för en viss ståndpunkt i klassificeringsfrågan, samtidigt som det från annat håll kan hänvisas till ett lika påtagligt ekonomiskt intresse av motsatt ställningstagande från inspektionens sida.

Även om man enbart ser till de ståndpunkter som vederbörande statliga intressenter har anledning att inta i dessa sammanhang, framträder en splittrad bild. Medan den statliga köparen, vanligen försvarets materielverk, har starka budgetmässiga motiv att förfäktat, att en viss leverans bör klassificeras som krigsmateriel – utgiften för köpet blir då en femtedel lägre än annars – önskar skattemyndigheterna av naturliga skäl att varje laglig möjlighet till skattebeläggning noga prövas, dvs. i praktiken att klassificeringen "ej krigsmateriel" får gälla så stor del av leveransen som möjligt.

Också för de berörda företagen är oftast ställningstagandet i skattefrågan av stor betydelse. Härigenom kan företagen finna skäl till olika taktiska överväganden och till åtgärder som grundas främst på strävan att åstadkomma ett visst klassificeringsbeslut. Det finns exempelvis uppgifter om att tillverkare i vissa fall varierat endast några mindre betydelsefulla yttre kännetecken hos en produkt i syfte att dels kunna sälja densamma skattefritt till det svenska försvaret, dels marknadsföra den utomlands utan hinder av exportförbudet. Försvarets materielverk har också delgett utredningen flera exempel på märkliga konsekvenser av de hittillsvarande skattereglernas konstruktion.

Man bör samtidigt komma ihåg att det inte föreligger någon *skyldighet* för en tillverkare att konsultera krigsmaterielinspektionen i frågor som gäller beskattning. Är säljaren och den svenske köparen överens om att en viss leverans avser krigsmateriel – och därmed faller utanför skatteplikten – blir någon ytterligare prövning av frågan aktuell endast om en skattemyndighet uppmärksammar att klassificeringen är diskutabel. Det finns flera exempel på att ett sådant inskridande från skattemyndighet medfört ett omständligt, tidskrävande argumentutbyte mellan berörda parter i efterhand. Efter avslutad procedur i första instans beslöt i ett fall vederbörande länsstyrelse om efterdebitering av mervärdeskatt i storleksordningen 1,5 milj.kr., vilket beslut sedan överklagades till länsskatterätten, där ärendet efter mer än 3 1/2 år ännu inte avgjorts.

Allt detta understryker det olämpliga i att fortsättningsvis upprätthålla kopplingen mellan å ena sidan utförsellagen och å andra sidan mervärdeskattelagen. Med hänsyn till de ändrade principer för mervärdesbeskattningen som kommittén för indirekta skatter nyligen förordat i betänkandet (SOU 1989:35) Reformerad mervärdeskatt kan jag emellertid avstå från att här lägga fram något eget förslag för att komma till rätta med problemen. Kommittén rekommenderar en i princip generell och

enhetlig beskattning av varor och tjänster och gör därvid inget undantag för krigsmateriel. Ett nytt system för myndigheternas budgetering och utgiftsredovisning samt regler om kompensation till myndigheterna för ingående mervärdeskatt är andra föreslagna åtgärder av intresse i sammanhanget. Om kommitténs uppläggning godtas, bortfaller de komplikationer som redovisats i det föregående.

Skulle däremot principen om skattebefrielse för vissa leveranser till försvaret bli bestående, krävs en för ändamålet anpassad men från utförsellagens klassificeringsregler oberoende avgränsning av de produktslag som i så fall blir undantagna från mervärdeskatteplikt. Det vore därvid också en fördel om man genom en annan sammanfattande benämning på det berörda produktkollektivet tydligt markerade, att urvalet gjorts för helt andra syften än dem som ligger bakom utförselförbudet.

Jag har i enlighet med vad som anges i direktiven tagit kontakt med kommittén för indirekta skatter och vid överläggningar med dess sekretariat under hand framfört ovanstående synpunkter.

7 Regelsystem i andra länder

Genom förmedling av svenska ambassader i femton länder har utredningen i ett inledande skede efterfrågat dokumentation om regler och praxis när det gäller klassificeringen av krigsmateriel i dessa länder. Utförligheten i de svar som erhöles på enkäten varierade starkt. I några fall ställdes ett detaljerat material till förfogande, medan inga besked alls gavs från fem länder trots förnyad förfrågan.

Vid de tidigare nämnda besöken hos myndigheter i några mellaneuropeiska stater har utredningen därefter haft möjlighet att komplettera den information som inhämtats skriftligen och få en mer konkret bild av regelsystemens tillämpning i praktiken. Ett slutintryck efter genomgång av den tillgängliga dokumentationen och det efterföljande muntliga informationsutbytet är, att olikheten är stor i fråga om både avgränsningen av de produktområden som berörs av krigsmateriellagstiftningen, reglerna för prövning av ansökningar om exporttillstånd och, inte minst, tillämpningen i praxis av de formella klassificerings- och dispensprövningsnormerna.

1979 års krigsmaterielexportkommitté framhöll i sitt betänkande (SOU 1981:39) Svensk krigsmaterielexport att en jämförelse av reglerna för krigsmaterielexport mellan olika länder i många fall är vanskelig. De flesta länder har visserligen generella förbud mot sådan export, men dispens från fall till fall meddelas utan att några klara principer alltid kan urskiljas. Även mycket stränga regler kan ge utrymme för en omfattande vapenexport. Liknande uppfattning om utländska regelsystem på området framfördes också av 1987 års medborgarkommission i dess rapport (SOU 1988:15).

Krigsmaterielbegreppsutredningens studier har alltså gett vid handen att man även i fråga om vilken materiel som omfattas har svårt att urskilja några för flertalet länder gemensamma drag eller huvudprinciper. Detta har givetvis sin bakgrund i de olikheter i fråga om historisk tradition, utrikes- och försvarspolitik m.m. som föreligger mellan olika länder men torde också ha samband med omfattningen av och strukturen hos den försvarsindustri som finns i respektive land.

De stater som bildat den rådgivande gruppen COCOM – Coordinating Committee for Multilateral Export Controls – tillämpar visserligen exportrestriktioner gentemot östblocksländerna som i långa stycken omfattar samma produktkategorier. Därvid rör det sig emellertid inte endast om krigsmateriel i egentlig mening utan dessutom – och till övervägande del – om produkter på många olika områden av s.k. strategisk betydelse. Denna materiel karaktäriseras av att en export till östblocket skulle kunna stärka dettas teknologiska potential och därmed dess militära slagkraft på längre sikt.

Syftet med COCOM-restriktionerna är sålunda ensidigt inriktat mot vissa angivna stater utanför det försvarspolitiska samarbete där de i COCOM ursprungligen engagerade länderna bedriver en viss gemensam planering. En stor del av de varulistor som utarbetats inom COCOM till ledning för denna exportreglering blir därmed av mindre intresse för svenska förhållanden, eftersom Sverige som alliansfri stat har helt andra syften med sina utförselrestriktioner på krigsmaterielområdet, t.ex. att medverka till rustningsbegränsning. I följande översiktliga redovisning koncentreras framställningen, även såvitt gäller återopade COCOM-anslutna stater, till de restriktioner som avser vad man i respektive länder betecknar som krigsmateriel (war material, military equipment, munitions, Kampfmittel, Kriegswaffen, matériel de guerre, våpen og militært materiell m.fl. benämningar).

De grundläggande reglerna om krigsmaterielexport återfinns i de flesta länder i en författning beslutad av landets parlament, eventuellt i förening med landets regering. I den mån det särskilt anges vilka varor som omfattas av kontrollen har det i allmänhet överlämnats åt regeringen eller vissa ministrar att närmare bestämma vilken materiel som kommer i fråga. Ibland förekommer det en allmänt hållen beskrivning redan i lagtexten, medan den närmare regleringen bestäms i annan författning.

Av särskilt intresse från svensk synpunkt har det bedömts vara att ta del av regleringens utformning och praktiska tillämpning i de västeuropeiska länder som i likhet med Sverige står utanför militärallianserna.

I Schweiz anges redan i grundlagen i allmänna ordalag vilken materiel som är underkastad kontroll. Ytterligare beskrivning finns i en lag (Bundesgesetz) om krigsmateriel, medan en regeringsförordning mera uttömmande beskriver materielen. I den österrikiska lagstiftningen har det i bemyndigandet till regeringen särskilt framhållits att bestämmandet av vad som skall utgöra krigsmateriel skall ske med hänsyn tagen till den tekniska

utvecklingen. Detta kan anses som en uppfordran till regeringen att fortlöpande hålla krigsmaterielförteckningen aktuell och à jour med den moderna tekniska utvecklingen.

I Finland pågår f.n. en översyn av gällande regler, vilka i flera avseenden upplevs som föråldrade. Arbetet har dock inte hittills förts så långt att något offentligt material finns tillgängligt.

Även uppgifter om klassificeringsfrågor från länder inom den västliga försvarsalliansen NATO har i viss utsträckning varit tillgängliga för utredningen.

I Norge har nyligen beslutats om en modernisering av äldre bestämmelser rörande export av krigsmateriel, och därvid har man också infört skilda riktlinjer för beviljande av exporttillstånd beträffande olika produktkategorier. Bestämmelserna är emellertid ännu inte offentliggjorda i detalj.

Den närmare beskrivningen av materielen sker ibland på så sätt att denna uppdelas i olika huvudkategorier, vanligen vapen, ammunition och sprängmedel samt i enskilda fall dessutom annan materiel som är föremål för kontroll i landet i fråga, t.ex. kemiska vapen eller substanser (bl.a. Schweiz), missiler (bl.a. Västtyskland) eller anläggningar av olika slag. I anslutning till diskussionen i följande kapitel om eventuell indelning av materielen i flera huvudkategorier även i Sverige återges vissa mer detaljerade exempel från utländsk lagstiftning på området.

När det gäller gränsdragningen mellan militär och civil materiel förefaller man i alla länder varifrån information erhållits bygga på konstruktionsprincipen som det grundläggande kriteriet. Dvs. materielen skall för att betraktas som krigsmateriel ha konstruerats, utrustats eller ändrats på ett sådant sätt att den påtagligt avviker från motsvarande civila materiel och har en militär effekt. På vissa håll torde man vid tillämpningen i praktiken också i någon mån ta hänsyn till andra kriterier, t.ex. den avsedda användningen och/eller huruvida produkten har en militär köpare.

Klassificeringen av krigsmateriel sker i de flesta länder i samband med att en ansökan om exporttillstånd prövas. Ofta föregås proceduren av kontakter mellan exportören och myndigheterna för besked eller bedömning av huruvida det är fråga om en vara som omfattas av exportkontroll eller inte. I allmänhet tycks det inte förekomma någon formaliserad klassificeringsprocedur där prövningen sker genom ett formellt beslut (förhandsbeslut) som kan överklagas till högre instans. I Schweiz kan dock detta förekomma om den sökande begär ett formellt besked, och även i Nederländerna kan klassificeringen ske genom ett beslut som kan överklagas till högre instans.

8 En eller flera huvudkategorier?

Enligt direktiven till utredningen skall översynen bl.a. omfatta en granskning av om nuvarande princip med endast *en* kategori krigsmateriel bör tillämpas även i fortsättningen. Ett alternativ kan enligt direktiven vara att skilja mellan vapen och vapenbärare å ena sidan och övrig krigsmateriel å den andra. Det sägs vidare i direktiven att C-skyddsmedel, bromateriel samt maskiner och verktyg för underhåll och provning kanske bör betraktas som en särskild kategori och att alternativt en indelning i defensiv materiel och övrig materiel bör övervägas.

Syftet med att eventuellt formalisera indelningen av den ifrågavarande materielen i två eller flera huvudkategorier kan antas vara att man vid prövningen av ansökningar om utförseltillstånd skulle kunna tillämpa olika bedömning beträffande de olika klasserna. En nivågruppering skulle möjligen också kunna bidra till en viss rationalisering av tillståndsärendenas handläggning inom regeringskansliet i så måtto som enklare rutiner för beredning och beslut eventuellt kunde användas i fråga om vissa materielslag.

Hittills har varken i lagtext eller anslutande regeringsförfordning någon åtskillnad i fråga om restriktionernas omfattning eller tillämpning gjorts med avseende på olika materielkategorier. En distinktion av detta slag förekommer däremot i de riktlinjer för regeringens prövning av dispensärenden som 1971 fastställdes av riksdagen (prop.1971:146, UU 21, rskr 343) och som riksdagen bekräftade 1982 (prop. 1981/82:196, UU 26, rskr 345). Däri sägs nämligen att man vid tillämpningen av de angivna reglerna bör "skilja mellan materiel av utpräglad defensiv karaktär och krigsmateriel i övrigt". Vidare heter det:

"De allmänna utrikespolitiska skälen mot krigsmaterielexport har, som jag tidigare har anført, inte samma tyngd i fråga om defensiva vapen, t.ex. kustartilleri- och luftvärnsmateriel. Visserligen bör inte ens defensiv materiel kunna exporteras till stat som befinner sig i väpnad konflikt med annan stat. Men i de övriga fall som här avses bör export av sådan materiel, som inte kan utnyttjas för att påverka den föreliggande krissituationen, kunna tillåtas."

Det kan noteras att man i det här citerade uttalandet inte endast använder uttrycket "defensiv materiel" utan också "defensiva vapen". Som exempel på det sistnämnda anføres kustartilleri- och luftvärnsmateriel. Redan 1979 års krigsmaterielexportkommitté framhöll i sitt betänkande (SOU 1981:39) Svensk krigsmateriel-export, att såväl rörlig luftvärnsmateriel som andra vapen, trots det grundläggande defensiva huvudsyftet, även kan utnyttjas för offensiv militär aktivitet. Saken har också berörts vid flera av de utfrågningar som utredningen anordnat med företrädare för militär och annan fackkunskap. Ingen av dem som därvid uttalat sig i frågan – och inte heller den sakkunskap som funnits representerad inom utredningen – har ansett det meningsfullt att söka genomföra en indelning av krigsmaterielen i huvudkategorierna offensiv – defensiv. Jag ansluter mig helt till denna uppfattning och föreslår sålunda inte någon sådan kategoriindelning.

En annan sak är att en mer detaljerad förteckning över materiel underkastad exportförbudet lämpligen kan utformas så, att produkterna hänförs till olika huvudgrupper, vilka var och en karaktäriseras av att materielen har en särskild, principiellt betingad grundfunktion i en stridsprocess. I direkt anslutning till en sådan gruppering ter det sig naturligt att redan i lagtexten något konkretisera vad som avses och därmed på ett fastare sätt än hittills precisera ramen för exportförbudets omfattning. Som redan antytts bör förbudet enligt min mening gälla dels krigsmateriel, dels produkter jämställda med krigsmateriel.

Det finns exempel från andra länder på att produktslag inom det militära området som omfattas av exportrestriktioner hänförs till olika kategorier, vilka i samband med tilltänkt utförsel behandlas olika med avseende på prövningskriterierna. I Förbundsrepubliken Tyskland görs exempelvis en åtskillnad mellan tre kategorier: Kriegswaffen, Kriegswaffennahe sonstige Rüstungsgüter respektive Sonstige Rüstungsgüter. I Schweiz, där som nämnts de grundläggande bestämmelserna på området är inskrivna i grundlagen, finns i Bundesgesetz über das Kriegsmaterial en definition, enligt vilken man som krigsmateriel räknar vapen, ammunition, sprängmedel och andra sådana produkter och deras beståndsdelar, vilka kan användas som stridsmedel (Kampfmittel).

Den schweiziska regeringen har med utgångspunkt i dessa stadganden utfärdat en förordning, enligt vilken lagen om krigsmateriel skall vara tillämplig i fråga om tre huvudkategorier, nämligen a) vapen, ammunition och sprängmedel, b) ett antal särskilt förtecknade produkter sammanfattade under beteck-

ningen övrig krigsmateriel samt c) i samband med export även vissa kemiska substanser (prekursorer), som kan användas för framställning av kemiska stridsmedel. Till kategorin övrig krigsmateriel hänförs stridsfordon och stridsflygplan, rökmatériel, brandämnen och vissa insatsvaror för ammunitionstillverkning samt B- och C-stridsmedel.

För svenskt vidkommande har den nuvarande krigsmaterielinspektören vid ett sammanträffande med utredningen föreslagit att en kommande förteckning över krigsmateriel nivågrupperas i tre klasser, för vilka olika kriterier skulle tillämpas vid prövning av dispensärenden. Andra personer, som även de äger omfattande erfarenhet på området, har däremot avrått från en kategoriindelning enligt detta mönster. Invändningarna har bl.a. gått ut på att man sannolikt skulle mötas av många nya komplicerade problem vid den praktiska tillämpningen i stället för dem som man med den ändrade uppläggningsen avsett att eliminera.

Som redan framhållits ligger det inte inom mitt uppdrag att gå in på frågan om under vilka förhållanden undantag från förbudet mot krigsmaterielexport skall kunna medges. Detta är i stället en av de frågor som skall övervägas av den tidigare nämnda krigsmaterielexportutredningen. Mot denna bakgrund vore det knappast korrekt av mig att föreslå en kategoriindelning, sammankopplad med en rekommendation om vissa prövningskriterier anpassade efter de olika kategorierna.

Det är inte heller detta som är mitt syfte när jag i det följande förordar, att man vid preciseringen av utförsellagens tillämpningsområde skall införa en gruppering, baserad på den tidigare nämnda distinktionen mellan krigsmateriel och sådana produkter, som i detta sammanhang bör anses jämställda med krigsmateriel. Avsikten är enbart att vid utformningen av det nya regelverket använda ord och beteckningar som i möjligaste mån ansluter till gängse språkbruk. Härigenom – och genom den ökade stadga som en komplettering av själva lagtexten innebär – bör tydligheten främjas och utrymmet för varierande tolkningar minska. Detta torde i sin tur medverka till att planerings- och beslutsprocessen underlättas såväl hos de berörda företagen som hos vederbörande myndighet.

Genom denna inriktning av förslagen har jag sökt beakta de uttalanden i direktiven där syftet med översynen anges vara "att åstadkomma de utvidgningar av bestämmelserna som kan behövas för att genomföra en korrekt och konsekvent klassificering av civil respektive militär materiel". Av betydelse i sammanhanget synes det också vara, att riksdagen enligt förslaget får en

mer ingående befattning än tidigare med frågan om regleringens materiella räckvidd. Tyngden i det samlade regelverket kan anses öka, om den lagstiftande församlingen i mer konkreta termer identifierar det produktkollektiv som bestämmelserna skall omfatta.

9 Kriterier för klassificering

Den i föregående avsnitt återgivna anvisningen i direktiven går för det första ut på att regelverket om möjligt skall bli mer ändamålsenligt än f.n. i fråga om att ge den tillämpande myndigheten tillräcklig vägledning om lagstiftarens intentioner. Så torde man böra tolka den del av citatet där målet anges vara att åstadkomma en *korrekt* klassificering.

För det andra skall förändringarna enligt samma uttalande inriktas på att åstadkomma en *konsekvent* klassificering. Detta bör rimligen innebära dels att klassificeringsbeslut som fattas vid olika tillfällen men avser samma eller likartade produkter skall ha ett ensartat innehåll, dels att förteckningen över materiel underkastad exportförbud görs konsistent i den meningen att principiellt likartad materiel inom olika produktgrupper betraktas på samma sätt.

Det kan emellertid noteras att direktivens här återgivna uttalanden avser förtydliganden av reglerna och över huvud en formell förbättring men däremot inte berör frågan huruvida lagens tillämpningsområde totalt sett bör utvidgas eller inskränkas. I materiellt hänseende har jag alltså att utan särskilda anvisningar i direktiven söka ge mina förslag ett sådant innehåll, att det bakomliggande syftet med en begreppsdefinition anknuten till utförsellagens regelsystem kan antas bli tillgodosett.

Avgörandet i fråga om vilka materielkategorier som skall omfattas av utförsellagen bör enligt min mening främst grundas på en bedömning av de berörda produkternas funktion i ett militärt stridsförlopp. Vid begreppsbestämningen synes materielen sålunda primärt böra identifieras med utgångspunkt från dess potentiella användning i en process, vars operativa slutmål är att åstadkomma förstörelsebringande vapenverkan. Sålunda kan sägas att ett *funktionskriterium* blir den överordnade principen vid avgränsningen av det ifrågavarande objektkollektivet.

På det praktiska planet bör å andra sidan, som tidigare framhållits, bestämningen av de enskilda produkterna så långt som möjligt bygga på deras tekniska sammansättning och prestanda,

dvs. klassificeringen bör utgå från ett *konstruktionskriterium*. Att ha konstruktionen som huvudkriterium vid klassificeringen innebär alltså enligt min tolkning, att bedömningen i möjligaste mån skall utgå från objektivt verifierbara data beträffande sammansättning, egenskaper och prestanda hos den färdiga produkten. Av mindre betydelse i sammanhanget blir med detta synsätt t.ex. frågan om på vems initiativ utvecklingen av den ifrågavarande materielen kommit till stånd.

En i den nuvarande krigsmaterielförteckningen tämligen ofta förekommande specifikation är avfattad så, att den berörda produkten betecknas som "för militärt bruk utformad". Genom denna formulering synes ibland frågan om hur den bakomliggande FoU-insatsen initierats ha kommit att tillmätas alltför stort intresse. Med mitt synsätt är som framgått denna fråga inte av central betydelse för klassificeringen. Det är också ett faktum att försvarets roll som teknisk-industriell drivkraft under senare decennier successivt minskat. Detta accentuerar ytterligare att andra aspekter än frågan om hur utvecklingsarbetet bedrivits bör vara utslagsgivande, när materiel klassificeras för det syfte som nu är aktuellt.

Med det som här anförts har jag också tagit ställning till tanken att man vid klassificeringen av en viss produkt skulle ta hänsyn till vem som i det enskilda fallet är den avsedda köparen. Flera skäl talar emot att detta s.k. *köparkriterium* utnyttjas i samband med klassificeringen. Från logisk synpunkt förefaller det inte rimligt att bedömning av tilltänkta köpare skulle kunna leda till att en och samma produkt den ena dagen blev klassificerad på ett sätt och den andra dagen på rakt motsatt sätt. I praktiken skulle också problem uppstå såväl för de tillämpande myndigheterna, främst KMI och tullen, som för de berörda företagen. Systemet skulle vidare kunna innebära ett incitament för militära kunder i vissa länder att i ökad utsträckning använda sig av civila företag som bulvaner.

En annan sak är att en ingående granskning av såväl kundföretagets som vederbörande mottagarlands förhållanden självfallet bör äga rum i samband med regeringens prövning av ansökningar om utförseltillstånd. Dessa överväganden bör dock i framtiden liksom hittills vara helt skilda från den tekniska bedömning avseende själva produkten som krävs i ett tidigare skede av proceduren.

10 Materielens betydelse för en stridsinsats

10.1 Det militära aktivitetsförloppet i totalperspektiv

Den direkta militära stridsinsatsen utgör, sett i totalperspektiv, det tredje och sista skedet i ett aktivitetsförlopp vars tidigare faser är principiellt annorlunda till sin karaktär och även inbördes av olikartad natur. I kronologisk ordning rör det sig *för det första* om ett förberedelseskede, till vilket kan hänföras dels tillverkning, utprovning och istandsättande av materiel och dels olika introduktionsåtgärder i form av utbildning, övning m.m., *för det andra* om ett skede som omfattar planering och ledning av krigets förande i stort, inbegripet olika förflyttningar av personal och materiel, sambandstjänst m.m., och *för det tredje* om den på direkt konfrontation inriktade egentliga stridsinsatsen.

En del utrustning och förnödenheter kommer givetvis till användning under samtliga faser av den militära aktiviteten, men i fråga om huvuddelen av den materiel som utnyttjas kan en principiell grundfunktion urskiljas som är specifik för endera av förloppets tre skeden. Detta bör enligt min mening tillmätas betydelse när det gäller att avgränsa de materielkategorier som skall omfattas av exportförbud enligt utförsellagen.

10.2 Materiel för den direkta stridsinsatsen

Det största intresset i detta sammanhang knyter sig utan tvivel till det tredje av de nyssnämnda skedena. Det är under denna sista fas som det yttersta syftet med stridsprocessen – en förstörelsebringande vapenverkan – realiseras. Vapeninsatsen kan beroende på vapentyp avse ett eller flera av elementen inriktning – utskjutning – framdrivning – styrning – utlösning – stridsdelsverkan.

Det råder ingen tvekan om att materiel av väsentlig betydelse för den så definierade vapeninsatsen är att betrakta som krigsmateriel. I själva verket torde man genom att konsekvent ta

samtliga sex element i beaktande fånga in en huvuddel av de produkter och system som bör omfattas av utförsellagen. Utöver själva stridsvapnen kommer i enlighet med den nyss angivna exemplifieringen all militär ammunition och alla för stridsvapen användbara krutsorter och andra explosivämnen att omfattas, liksom vapenbärare och eldledningssystem.

Hit kommer bl.a. att höra ett antal vapentyper som inte tillverkas i Sverige och beträffande vilka det sålunda i praktiken knappast blir aktuellt att tillämpa restriktionerna i utförsellagen. Av intresse i detta sammanhang är bl.a. de produkter som med en gemensam term brukar betecknas massförstörelsevapen – f.n. framför allt de s.k. ABC-stridsmedlen – samt strålvapen. Eftersom min utredning inte enbart skall avse klassificeringsfrågor i mer inskränkt bemärkelse utan även den överordnade begreppsdefinitionen bör det slås fast, att dessa stridsmedel självfallet är att betrakta som krigsmateriel även i den svenska lagens mening.

En fråga av principiell natur gäller, om inte bara den kompletta produkten utan också de däri ingående delarna var för sig skall vara underkastade utförsellagens bestämmelser. Det skulle enligt min mening vara fel att lämna sådana komponenter och delsystem, som har uppenbart samband med ett visst stridsvapen eller en viss vapenbärare, utanför regleringen. Så länge ett sådant samband kan påvisas och den ifrågavarande delen är av *vital betydelse* för totalproduktens funktion, bör sålunda utförsellagens restriktioner gälla. Materiel som motsvarar denna beskrivning kan lämpligen hänföras till gruppen produkter jämställda med krigsmateriel, eftersom den särskilda delen isolerad inte är förstörelsebringande. Som typiska exempel på vitala delar, vilka bör omfattas av utförsellagens bestämmelser, kan nämnas eldrör, mekanismer och lavetter till kanoner, utskjutningsramper för robotar och efterbrännkammare till flygmotorer.

Det förstnämnda kriteriet, att ett uppenbart samband skall föreligga med funktionen hos en viss totalprodukt, innebär å andra sidan att olika standarddelar – som i och för sig kan vara viktiga för helheten – inte bör anses falla under lagens tillämpningsområde. En komponent som är tillgänglig även på den civila marknaden bör enligt detta synsätt inte träffas av restriktionerna i utförsellagen.

Klassificeringen av komponenter och insatsvaror kommenteras ytterligare i avsnitt 10.3 och 10.4, där materiel hänförlig till övriga faser i det militära aktivitetsförloppet behandlas.

I kap. 11 skall jag närmare diskutera klassificeringen av såda-

na produkter vilkas huvudfunktion är att skydda de enskilda individerna mot skador under strid. Där kommer att framgå, att enligt min mening *vissa* produkter för störning och röjning bör anses jämställda med krigsmateriel i utförsellagens mening, nämligen på grund av deras omedelbara samband med en efterföljande offensiv stridsinsats.

10.3 Materiel hänförlig till mellanskedet

Beträffande de båda övriga faserna i det schematiskt beskrivna aktivitetsförloppet gäller, att materiel som då kommer till användning inte *i sig* har förstörelsebringande vapenverkan. Under mellanfasen utnyttjas visserligen i stor utsträckning materiel som är ett för den slutliga effekten synnerligen viktigt komplement, genom att dess huvuduppgift i princip är att göra en efterföljande vapeninsats möjlig och effektiv. De funktioner det här gäller avser exempelvis planering, informationsförmedling, underrättelsetjänst, transporter, inmätning och identifiering. Funktionerna kan med ett enkelt uttryck sammanfattas så, att de avser att försätta den stridande styrkan i "skottläge".

Den här avsedda utrustningen är emellertid i många fall identisk eller likvärdig med motsvarande materiel avsedd för civilt bruk. Beträffande flera av dessa produkter är den civila användningen helt dominerande, medan i andra fall utnyttjandet i militära sammanhang klart överväger. Situationen är i många fall den att det varken med hänsyn till huvudfunktionen eller på tekniska grunder i övrigt är rimligt att beteckna en viss produkt som entydigt militär eller entydigt civil. Den tekniska utvecklingen på elektronikområdet, dit mycket av den här aktuella materielen hör, är dessutom sådan att det i framtiden torde bli ännu svårare än hittills att i det enskilda fallet hänföra en viss produkt till antingen det ena eller det andra användningsområdet.

I stor utsträckning rör det sig här om komplicerade system, vilkas delar kan sammansättas i många olika kombinationer och för vitt skilda ändamål. Det är därför nödvändigt att i sammanhanget beakta inte bara produkterna i deras färdiga skick utan också de ingående separata delarna, även om dessa var för sig är mer eller mindre verkningslösa. En del av den materiel som utnyttjas under mellanskedet bör sålunda i utförsellagens mening hänföras till kategorin produkter jämställda med krigsmateriel. Detta bör gälla under vissa förutsättningar som har avseende på dels produktens eller komponentens *funktion och tek-*

niska prestanda när den införs i en militär slutprodukt, dels dess *tillgänglighet på marknaden*.

Avgörande bör enligt detta synsätt i första hand vara vilket samband produkten (komponenten, delsystemet) har med de förstörelsebringande egenskaperna hos en slutprodukt (ett system) som i sig utgör krigsmateriel. Det bör sålunda bedömas, om komponenten (delsystemet) har *vital betydelse* för funktionen hos det militära stridsmedel varav den i monterat skick skall utgöra en integrerad del. Har komponenten (delsystemet) en avgörande inverkan på totalsystemets förstörelsebringande egenskaper bör den anses jämställd med krigsmateriel, dock under förutsättning att funktionsmässigt likvärdiga produkter (komponenter) inte finns tillgängliga på den civila marknaden. Den sistnämnda specifikationen är naturlig bl.a. därför att det vore helt meningslöst att inom Sveriges gränser tillämpa en reglering enligt utförsellagen beträffande varuslag, som är allmänt tillgängliga i civil internationell handel i övrigt.

Det är knappast möjligt att ens i en mycket detaljerad produktförteckning specificera alla de objekt som med ovan angivna förutsättningar bör inordnas under kategorin produkter jämställda med krigsmateriel. De bestämmningar och avgränsningar som redovisats här bör dock, om de godtas, ge betydligt bättre ledning än som hittills stått till buds för såväl de tillämpande myndigheterna som företagen när det gäller att klara ut den avsedda omfattningen av lagens tillämpningsområde. Standarduttryck av typen "speciella delar till" och "för militärt bruk utformad" kommer knappast heller i framtiden att kunna helt undvaras i produktförteckningen, men i den mån de fortsättningsvis förekommer torde dock den avsedda innebörden tämligen lätt kunna uttolkas.

Det bör av det anförda stå klart att många i och för sig viktiga materielslag, som har civil användning men också utnyttjas i militär verksamhet bl.a. under det ifrågavarande mellanskedet, enligt min mening *inte* bör anses jämställda med krigsmateriel i lagens mening. Sålunda vill jag inte hit räkna t.ex. transportfordon såsom traktorer, lastbilar eller bandvagnar i normalutförande och inte heller datorer, radarmateriel, radio- och telekommunikationsutrustning eller delar därtill, utom för det fall materielen (komponenten) dels har ett specifikt, för funktionen avgörande samband med den förstörelsebringande effekten hos en produkt som utgör krigsmateriel, dels inte finns tillgänglig på den civila marknaden.

10.4 Materiel hänförlig till förberedelseskedet

Till "förberedelseskedet" kan hänföras dels produkter och system för utbildning och övning, i fortsättningen sammanfattade under benämningen övningsmateriel, dels anläggningar och utrustning för tillverkning, provning och underhåll av sådan materiel som utnyttjas i de övriga faserna av stridsförloppet, dels också komponenter, halvfabrikat och insatsvaror för framställning av krigsmateriel.

10.4.1 Utbildnings- och övningsmateriel

Vad först gäller övningsmaterielen ligger det i sakens natur att utrustningen normalt sett har spelat ut sin roll när de egentliga stridsinsatserna inleds. Materielen är också till helt övervägande del konstruerad så, att den inte ens teoretiskt skulle kunna komma till användning i strid. Installerad i t.ex. en vapenbärare kan den t.o.m. ge den effekten att en vapeninsats inte går att genomföra.

Å andra sidan är det odiskutabelt att användning av övningsmateriel ytterst syftar till att verkningsgraden hos de egentliga stridsinsatserna skall öka. Mot denna bakgrund skulle det i och för sig kunna hävdas, att all sådan utrustning, till följd av sina avsedda effekter på lång sikt, borde jämföras med krigsmateriel. Jag vill dock inte förorda detta och grundar min ståndpunkt främst på följande.

Tillverkningen av den här aktuella materielen är i hög grad nära förknippad med den moderna elektronikens senaste landvinningar. Inom detta teknikområde föreligger som tidigare framhållits en betydande överlappning mellan civila och militära tillämpningar. Den snabba utvecklingen av komplicerade datorspel för hemmabruk visar exempelvis, att t.o.m. leksaksmarknaden driver fram tekniska lösningar som senare kan komma till användning för övningsändamål i militära sammanhang. En eventuell klassificering av all övningsmateriel som "jämförd med krigsmateriel" skulle därför träffa ett stort antal oftast mycket harmlösa produkter och medföra ett omständligt men inte särskilt meningsfullt arbete med ansökningar, klassificeringsutlåtanden och kontroller.

Vidare är det ett faktum att tillgång till den för ett visst stridsvapen anpassade övningsutrustningen i allmänhet är intressant endast för den som disponerar även det ifrågavarande vapnet. När ett förbud tillämpas mot utförsel av ett svensktill-

verkat vapen kommer därför restriktionen i praktiken, om än inte formellt, att omfatta även tillhörande övningsmateriel. Och i den mån regeringen utnyttjar sin rätt att i ett särskilt fall medge export av vapnet, finns inte skäl att underkasta utförseln av motsvarande övningsmateriel någon separat prövning.

Å andra sidan kan det i fråga om mera komplicerade vapensystem förekomma, att viss övningsutrustning tillverkas helt åtskilt från huvudmaterielen och då även att produktionen är förlagd till olika länder. Vidare finns moderna stridsvapen och system vilkas kapacitet helt enkelt inte kan utnyttjas om inte utbildning och kontinuerlig övning äger rum med hjälp av kvalificerade simulatorer. Mot denna bakgrund kan det vara befogat att upprätthålla ett lagstadgat utförselförbud även för ett begränsat antal typer av övningsmateriel. Jag förordar sålunda, att till kategorin produkter jämställda med krigsmateriel skall räknas sådan tekniskt kvalificerad övningsmateriel vars funktionella samband med stridseffekten hos ett visst militärt vapensystem är påtagligt.

10.4.2 Tillverkningsanläggningar m.m.

När det sedan gäller anläggningar, maskiner och utrustning i övrigt för tillverkning, provning och underhåll av krigsmateriel är förhållandet delvis detsamma som beträffande övningsmaterielen, nämligen i så måtto som varken en hel produktionsanläggning eller en specialmaskin för vapentillverkning åstadkommer någon *direktverkan* som är förstörelsebringande. Det omedelbara resultatet av driften blir emellertid, att ny eller förbättrad materiel tillkommer, vilken i sin tur har denna verkan.

Det nära fysiska sambandet mellan utrustningen för *produktion* av krigsmateriel å ena sidan och den däri tillverkade materielen å andra sidan motiverar enligt min mening, att ifrågavarande anläggningar, maskiner och utrustning i utförsellagens mening betraktas som jämställda med krigsmateriel. Samma klassificering bör gälla också för sådana anläggningar etc. som avser *kontroll* av krigsmateriel. Hit bör vidare också föras sådant tekniskt konstruktionsunderlag i form av ritningar m.m. som krävs för uppförandet av en anläggning eller framställning av en maskin av den karaktär som berörts här. En förutsättning för den här rekommenderade klassificeringen bör dock givetvis vara, att ifrågavarande utrustning har en så specifik utformning att dess huvudfunktion ostridigt avser tillverkning eller kontroll av krigsmateriel.

10.4.3 Komponenter, insatsvaror etc.

Vad slutligen gäller kategorin komponenter, halvfabrikat och insatsvaror som kan användas för framställning av krigsmateriel måste beaktas, att dessa förnödenheter i stor utsträckning är till konstruktion och kemisk sammansättning identiska med motsvarande varuslag inom rent civil produktion. Detta är exempelvis förhållandet med utpräglade råvaror som metaller, plaster och olika kemiska substanser samt med ett brett spektrum av manufakturvaror som bultar, nitar och skruvar, rör, elkablar, smörjmedel och en mängd annan materiel av skiftande karaktär. Det vore orimligt att underkasta alla sådana förnödenheter de restriktioner som stadgas i utförsellagen enbart därför att de också utnyttjas i krigsmaterielproduktion.

Å andra sidan finns det inom kategorin av halvfabrikat och komponenter enstaka produkter, som är så specifikt destinerade för krigsmaterieltillverkning att de över huvud inte finns tillgängliga på den civila marknaden. I den mån sådana produkter samtidigt är av *vital betydelse* för att en viss typ av krigsmateriel skall kunna framställas, ligger det i linje med mina tidigare förslag att även hänföra dessa till kategorin produkter jämförda med krigsmateriel.

11 Materiel för skydd och överlevnad

I militär såväl som i civil verksamhet används ett antal förnödenheter vars grundläggande uppgift är att tillgodose individernas skydd och överlevnad. Huvuddelen av dessa produkter kan man inte på ett meningsfullt sätt hänföra till någon enskild fas av det ovan beskrivna aktivitetsförloppet. Typiska exempel på materiel av denna karaktär utgör kläder och skor, mat och sjukvårdsutrustning. Det kan inte komma i fråga att betrakta produkter av detta slag som jämställda med krigsmateriel, även om de givetvis också utnyttjas av stridande förband.

Enligt min mening bör över huvud taget sådan militär utrustning, som har en ren skyddsfunktion och som sålunda saknar destruktiv verkan, anses ligga vid sidan av de materielbegrepp som omfattas av utförsellagen. Med detta synsätt finns det inte motiv att, annat än i speciell fall, som produkter jämställda med krigsmateriel klassificera exempelvis skyddshjälm, tryckdräkter, syrgasutrustningar, fallskärmar eller ubåtsnät. De speciella fall då enligt min mening även skyddsutrustning bör omfattas av utförsellagens bestämmelser gäller några materielslag som är nödvändiga tillbehör för piloter i stridsflygplan, nämligen för dessa särskilt utformade G-dräkter, tryckdräkter, syrgasutrustningar, övertrycksanordningar och hjälmar.

Skyddsfunktionen är dominerande när det gäller flertalet typer av fortifikatoriska anläggningar. Sådana anläggningar bör i utförsellagens mening anses jämställda med krigsmateriel endast i den mån de primärt är konstruerade för vapeninsats eller direkt ledning därav. De faller då in under den kategori produkter för vilka denna klassificering tidigare förordats i samband med att materiel som utnyttjas i förloppets mellanfas avhandlats. I övriga fall har dessa anläggningar en så renodlad skyddsfunktion att de av humanitära skäl inte bör jämföras med krigsmateriel.

Jag har särskilt övervägt klassificeringen av sådan materiel som används för störning av vapen och vapensystem samt för rökning, svepning, desarmering och sprängning av bomber och

minor. Utformningen av hittillsvarande produktförteckning är sådan, att betydande tolkningsproblem uppkommit när det gäller dessa materielslag. Vissa instrument och tillbehör inom detta område har betraktats som krigsmateriel, medan annan utrustning med mycket likartad funktion klassificerats på motsatt sätt. Inkonsekvenser i praxis har sålunda inte kunnat undvikas i fråga om produkter med mycket närliggande utformning och användning.

Det mest rationella vore enligt min mening att all utrustning för störning, röjning etc. vid tillämpning av utförsellagen behandlades lika. De ifrågavarande produkterna har inte någon självständig destruktiv verkan. Deras gemensamma grundfunktion går i stället ut på att skydda mot, hindra eller försvåra sådan verkan, och detta bör enligt mitt synsätt tillmätas väsentlig betydelse för klassificeringen.

Emellertid finns inom dessa materielkategorier ett begränsat antal produkter, vilkas funktionella samband med inledandet av en offensiv stridsåtgärd är så omedelbart, att deras användning praktiskt taget kan anses vara en förutsättning för att en efterföljande vapeninsats skall ge effekt. Denna begränsade andel av störnings- och röjningsmaterielen bör enligt min mening hänföras till gruppen produkter jämställda med krigsmateriel. Där emot bör man i fråga om flertalet produkter som används för störning och röjning låta skyddsfunktionen vara utslagsgivande för klassificeringen, dvs. inte anse dem som vare sig krigsmateriel eller jämställda därmed.

12 En tydligare precisering av lagens tillämpningsområde

12.1 Omfattningen i stort

12.1.1 Huvudkategorierna

Mitt förslag går sålunda ut på att man i utförsellagen skall ange, att det ifrågavarande förbudet mot export utan tillstånd av regeringen gäller krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel, samt översiktligt beskriva vad som enligt lagen skall innefattas i de båda begreppen. Med en sådan utbyggnad av lagtexten torde som tidigare anförts tyngden i det samlade regelverket öka, därigenom att riksdagen får en mer ingående befattning än tidigare med bestämmelsernas materiella innehåll.

Följande materielslag bör vid den föreslagna preciseringen hänföras till begreppet krigsmateriel, nämligen

- militära vapen och vapensystem,
- ammunition och stridsdelar till sådana vapen och system,
- fordon och farkoster utformade för strid,
- utrustning för inriktning och styrning av militära vapen,
- krut och sprängämnen med egenskaper som är karaktäristiska för användning i strid.

Som produkter jämställda med krigsmateriel bör räknas

- sådan materiel för störning eller rövning, vars funktion regelmässigt har direkt samband med en militär vapeninsats,
- sådana fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller direkt ledning av sådan insats,
- anläggningar, maskiner och annan utrustning för tillverkning eller kontroll av krigsmateriel,
- delsystem, komponenter, reservdelar och insatsvaror, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden,
- sådan tekniskt kvalificerad övningsmateriel, som utformats för ett visst vapensystem och vars funktionella samband med den förstörelsebringande effekten hos detta är påtagligt.

Den närmare preciseringen av vilka produktslag inom resp. kategori som skall omfattas av utförsselförbudet torde böra lämnas genom en särskild förteckning. Av många skäl synes det lämpligt att regeringen liksom hittills får bemyndigande att fastställa denna. Detta förfarande har praktisk betydelse bl.a. såtillvida som förteckningen, om den beslutas av regeringen, vid behov kan kompletteras med nytillkommande produktvarianter utan större tidsutdräkt.

Förteckningen torde, liksom den nu gällande, böra intas i en regeringsförordning.

Det ligger i sakens natur att man vid utformningen av den detaljerade produktförteckningen har att hålla sig inom de i lagen angivna tio kategorierna. På regeringens ansvar faller emellertid att göra erforderliga preciseringar, vilket i enstaka fall även kan innebära att man från tillämpningsområdet undantar ett produktslag som definitionsmässigt hör till någon av de i lagen uppräknade kategorierna. Detta bör dock ske endast om det finns särskilda skäl, dvs. om uppenbara praktiska motiv eller en rimlighetsbedömning i övrigt talar för detta. Som kommer att framgå av förslaget till produktförteckning anser jag att man bl.a. i fråga om vissa tillverkningsanläggningar och maskiner bör besluta om undantag av denna karaktär.

Under utredningsarbetet har jag under hand inhämtat, att det inom regeringskansliet samtidigt pågår förberedelser för en lagstiftning avseende kontroll av vissa vapenbärare (missiler) och kemiska prekursorer. Om en sådan specialreglering kommer till stånd, torde de nämnda produktkategorierna inte därutöver böra omfattas av bestämmelserna i utförsellagen i annan mån än när det gäller sådana militära robotar och flygplan som är utrustade för strid samt vissa insatsvaror för framställning av stridsgas.

Såvitt jag kan bedöma är det lämpligt att de här föreslagna begreppen och definitionerna utnyttjas för att avgränsa lagens tillämpningsområde inte endast i fråga om utförsselförbudet utan även i de andra paragrafer där behov föreligger av en produktbestämning, t.ex. med avseende på licensavtal och utvecklingssamarbete. Mina följande förslag till ändringar i utförsellagen är utformade med hänsyn härtill. Uppläggningsen har valts eftersom jag inte haft anledning utgå från annat än att – liksom hittills – ett och samma produktkollektiv skall omfattas av bestämmelserna, vare sig det rör sig om fysisk varuutförsel eller åtgärder av annan natur. Skulle man emellertid vid krigsmaterielexportutredningens överväganden eller senare beredning finna det motiverat att låta vissa paragrafer av utförsellagen gälla

endast i fråga om en del av totalkollektivet, erbjuder mitt förslag till produktbestämningar, med sammanlagt tio redan i lagen särskilt definierade materielkategorier, författningstekniskt goda möjligheter att genomföra en sådan differentiering.

12.1.2 Förslag till ändring av utförsellagen

Som en konsekvens av den föreslagna utbyggnaden synes den hittillsvarande rubriceringen – Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. – böra ändras till: *Lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel och därmed jämställda produkter, m.m.* I övrigt innebär mina förslag dels att uttrycket *produkter jämställda med krigsmateriel*, föregånget av lämpligt bindeord, tillföres i 1 § första stycket mom. 1, 2, 3 och 5, i 2 § första stycket, i 4, 5 och 6 §§, i 7 § andra stycket mom. 2 samt i 8 och 9 §§, dels att tredje stycket av 1 § utgår och ersätts med en ny paragraf, här benämnd 1 b §.

Bestämmelserna i 2 § andra stycket samt i 10 och 12 §§ har den karaktären att det kan diskuteras, om kategorin produkter jämställda med krigsmateriel bör tillföras även där. Det synes dock ligga något utanför mitt utredningsuppdrag att gå närmare in på överväganden i dessa delar. Detsamma gäller frågan om eventuella konsekvensändringar i lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel (tillverkningslagen).

Lagförslaget återges på följande sidor.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

dels att rubriken skall ha följande lydelse,

dels att 1, 2, 4, 5, 6, 7, 8 och 9 §§ samt rubrikerna närmast före 2, 4 resp. 8 §§ skall ha följande lydelse,

dels att en ny paragraf, 1 b §, av följande lydelse skall införas.

Lag (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel och därmed jämställda produkter, m.m.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Inledande bestämmelser

Inledande bestämmelser

1 §

I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel,
2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel,

4. bedrivande av militärt inriktad utbildning inom riket av utländsk medborgare, och

5. marknadsföring av krigsmateriel.

I denna lag finns föreskrifter om förbud mot

1. utförsel av krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel,

2. upplåtelse och överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel,

3. avtal med någon utom riket om utveckling av krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel samt metod för framställning härav.

5. marknadsföring av krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel.

I lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. finns föreskrifter om kontroll över tillverkning av krigsmateriel och tillhandahållande av krigsmateriel, uppfinning avseende krigsmateriel och metod för framställning av sådan materiel.

Nuvarande lydelse

Regeringen meddelar föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt denna lag.

Föreslagen lydelse

1 b §

Med krigsmateriel enligt denna lag skall avses

- 1. militära vapen och vapensystem,*
- 2. ammunition och stridsdelar till sådana vapen och vapensystem,*
- 3. fordon och farkoster, utformade för strid,*
- 4. utrustning för inriktning och styrning av militära vapen,*
- 5. krut och sprängämnen med egenskaper som är karaktäristiska för användning i strid.*

Som produkter jämställda med krigsmateriel skall räknas

- 1. sådan materiel för störning eller röjning, vars funktion regelmässigt har direkt samband med en militär vapeninsats,*
- 2. sådana fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller direkt ledning av sådan insats,*
- 3. anläggningar, maskiner och annan utrustning för tillverkning eller kontroll av krigsmateriel,*
- 4. delsystem, komponenter, reservdelar och insatsvaror, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden,*

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

5. sådan tekniskt kvalificerad övningsmateriel, som utformats för ett visst vapensystem och vars funktionella samband med den förstörelsebringande effekten hos detta är påtagligt.

Regeringen meddelar närmare föreskrifter om vilka produkter, komponenter, substanser m.m. som innefattas i de materielkategorier som anges i första respektive andra stycket. Om det finns särskilda skäl, får regeringen därvid undanta enstaka produktslag som annars skulle ha omfattats.

Utförsel av krigsmateriel**Utförsel av krigsmateriel och därmed jämställda produkter**

2 §

Krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

Krigsmateriel och produkter jämställda med krigsmateriel får inte föras ut ur riket utan tillstånd av regeringen, om inte annat följer av denna lag eller annan författning.

I ärenden som inte avser utförsel i större omfattning eller som i övrigt inte är av större vikt får det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om utförsel av krigsmateriel pröva frågor om tillstånd enligt första stycket.

Nuvarande lydelse

**Upplåtelse och överlåtelse
av rätt att utom riket till-
verka krigsmateriel, m.m.**

Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Avtal med någon utom riket om att för dennes räkning utveckla krigsmateriel eller metod för framställning *av sådan materiel* får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget avser

1. den materiel som får tillverkas,
2. rätt att vidareupplåta el-

Föreslagen lydelse

**Upplåtelse och överlåtelse
av rätt att utom riket till-
verka krigsmateriel och
produkter jämställda med
krigsmateriel, m.m.**

4 §

Avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

5 §

Avtal med någon utom riket att för dennes räkning utveckla krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* eller metod för framställning *härav* får inte utan tillstånd av regeringen ingås här i riket och inte heller utom riket av svensk myndighet, svenskt företag eller den som är bosatt eller stadigvarande vistas här.

6 §

Avtal om tillägg till eller ändring av avtal som innebär upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* får inte ingås utan tillstånd av regeringen, om tillägget avser

1. den materiel som får tillverkas,

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

ler vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel till någon annan,

3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,

4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller

5. bestämmelser om sekretess.

2. rätt att vidareupplåta eller vidareöverlåta rätten att tillverka krigsmateriel *eller produkter jämförbara med krigsmateriel* till någon annan,

3. rätt att tillhandahålla krigsmateriel *eller produkter jämförbara med krigsmateriel* till mottagare som inte angivits i det ursprungliga avtalet,

4. förlängning av avtalets giltighetstid, eller

5. bestämmelser om sekretess.

7 §

Militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare får inte bedrivas inom riket utan tillstånd av regeringen.

Första stycket gäller inte

1. utbildning som anordnas av staten,

2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel eller med anställning i företag för tillverkning av *sådan materiel*.

Första stycket gäller inte

1. utbildning som anordnas av staten,

2. utbildning som anordnas i samband med försäljning av krigsmateriel *eller produkter jämförbara med krigsmateriel* eller med anställning i företag för tillverkning *härav*.

Marknadsföring av krigsmateriel

Marknadsföring av krigsmateriel och produkter jämförbara med krigsmateriel

8 §

Den som har tillstånd enligt 2 eller 3 § lagen (1983:1034) om kontroll över tillverkningen av krigsmateriel, m.m. samt svensk statlig myndighet som bedriver motsvarande verksamhet skall, i den ordning som regeringen föreskriver

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel bedrivs,

1. lämna redovisning till regeringen om de länder utanför Sverige i vilka marknadsföring av krigsmateriel *eller pro-*

Nuvarande lydelse

vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,

2. lämna underrättelse till regeringen

a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,

b) innan anbud lämnas om upplåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket.

Föreslagen lydelse

dukt jämställda med krigsmateriel bedrivs, vilka bestämda mottagare som marknadsföringen riktar sig till och vilken materiel marknadsföringen avser,

2. lämna underrättelse till regeringen

a) innan anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket,

b) innan anbud lämnas om upplåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel*,

c) innan avtal ingås om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från redovisningsskyldighet som avses i första stycket. Regeringen får också i enskilda fall medge undantag från sådan redovisnings- och underrättelseskyldighet.

9 §

Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,

2. anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel,

Regeringen får i enskilda fall förbjuda att

1. anbud lämnas om försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämställda med krigsmateriel* till någon utom riket,

2. anbud lämnas om upplåtelse eller överlåtelse av rätt

Nuvarande lydelse

3. avtal ingås om

a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel till någon utom riket,

b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel.

Föreslagen lydelse

att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämförbara med krigsmateriel*,

3. avtal ingås om

a) försäljning eller annat tillhandahållande av krigsmateriel *eller produkter jämförbara med krigsmateriel* till någon utom riket,

b) upplåtelse eller överlåtelse av rätt att utom riket tillverka krigsmateriel *eller produkter jämförbara med krigsmateriel*.

12.2 Den mer detaljerade avgränsningen

12.2.1 Produktförteckningens uppläggning allmänt

Jag har som framgått stannat för att en översiktlig uppräknings av de materielkategorier som berörs av utförsellagen skall föras in i lagtexten, medan en mer detaljerad förteckning över de enskilda produkterna skall inrymmas i en regeringsförordning. Mot bakgrund av den föreslagna utformningen av ifrågavarande delar av lagen bör följande anföras när det gäller den mer detaljerade avgränsning av produktkollektivet som tas in i förordningen.

Det är för det första självklart att man vid den uppräknings av materielslag som görs i förordningen måste hålla sig *inom de i lagen angivna kategorierna*. Det bör dock som tidigare sagts vara regeringen obetaget att från förteckningen utesluta sådana enstaka produktslag, som i och för sig hör till en i lagen angiven kategori men som det av praktiska skäl eller efter en rimlighetsbedömning befinns olämpligt att låta restriktionerna gälla.

Beträffande förteckningens disposition kan diskuteras, om man i stora drag bör följa samma mönster som i den nu gällande förteckningen, intagen som bilaga till förordningen SFS 1988:561, eller välja en ny modell. Det har framförts att bl.a. arbetet med den årliga statistiska redovisningen av utförseltillstånd m.m. skulle underlättas, om indelningen och rubriceringarna i förteckningen även i fortsättningen anslutes till samma grundmönster som tidigare tillämpats.

Det torde emellertid ligga ett betydande värde i att de principer för grupperingen av berörd materiel, vilka kommer till synes i lagtexten, får slå igenom även i produktförteckningen. En sådan överensstämmelse i dispositionen bidrar till den eftersträva- de tydligheten och innebär utan tvivel större konsekvens i det totala regelsystemet. Dessa synpunkter bör enligt min mening tillmätas större vikt än de mera arbetstekniska motiv som kan anföras för ett bibehållande av den tidigare dispositionen.

Vad gäller *detaljeringsgraden* ligger det i sakens natur att det under alla förhållanden måste bli fråga om en kompromiss mellan två ytterligheter: å ena sidan en fullständig uppräknings av samtliga produktvarianter och komponenter som skall omfattas av restriktionerna och å andra sidan en summarisk förteckning som endast i ringa mån konkretiserar den i lagen intagna översiktliga kategoribeskrivningen.

Mot den nu gällande förteckningen har bl.a. framförts den invändningen, att den i alltför stor utsträckning innehåller all-

mänt formulerade bestämmningar av typen "för militärt bruk utformade" resp. "speciella delar till". Den förstnämnda specifikationen förekommer ett tjugotal gånger, och den senare bestämningen uppträder på ca 15 ställen i förteckningen. En följd av att sådana standardkriterier används frekvent blir med nödvändighet, att tämligen stort utrymme lämnas åt varierande tolkningar, något som inte främjar tydligheten och sannolikt inte heller underlättar en konsekvent tillämpning.

Min strävan har därför varit att i följande förslag till ny produktförteckning definiera de berörda produktslagen i så konkreta termer som möjligt och att endast undantagsvis utnyttja allmänna bestämmningar av typen "utformad för militärt bruk" eller "speciell". Helt har specifikationer av denna typ dock inte kunnat undvikas; särskilt i fråga om smärre komponenter till komplicerade system skulle en uppräknig av samtliga berörda produktvarianter göra förteckningen otymplig och svåröverskådlig och sålunda snarast motverka strävan efter tydlighet.

Som redan anförts innebär den föreslagna uppläggnigen att regeringen, om behov uppkommer, när som helst kan komplettera produktförteckningen med nyttillkommande varianter. Det skulle för övrigt enligt min mening vara en fördel om man inom regeringskansliet införde en rutin, enligt vilken förteckningen blev föremål för en med bestämda tidsmellanrum genomförd systematisk översyn. Erfarenheten har ju visat att listan annars efter ett antal år kommer att uppfattas som i vissa delar föråldrad och i andra avseenden ofullständig.

12.2.2. Förslag till ny förteckning

Med de utgångspunkter som angetts i det föregående har utarbetats följande förslag till ny produktförteckning.

Förteckning över materiel som avses i 1 b § lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel och därmed jämställda produkter, m.m.

A. KRIGSMATERIEL (enligt 1 b § första stycket 1–5)

1. Militära vapen och vapensystem

1.1. Eldrörsvapen med kaliber < 20 mm

a) Pistoler och revolverar utom

- ☐ sådana med en kaliber < 7,5 mm,

- ☐ sådana som speciellt utformats för tävlingsskytte enligt internationella regler eller för utskjutning av rök- och lys-sig-naler.

b) Gevär och karbiner som utformats för strid eller som är halv- eller helautomatiska, samt kulsprutepistoler, kulsprutegevär och kulsprutor.

c) Sådana delar till krigsmateriel under a) och b) som är underkastade bestämmelserna i vapenlagen.

1.2. *Eldrörsvapen med kaliber ≥ 20 mm*

a) Artilleripjäser, såsom kanoner och haubitsar, granatkastare samt pansarvärnsvapen såsom granatgevär och pansarskott.

b) Eldsprutor samt för stridsinsats utformade anordningar för utskjutning av pyroteknisk materiel och rökmateriel.

1.3. *Robotar, raketer, torpeder, bomber m.m.*

a) Robotar (missiler), raketer och torpeder för stridsinsats.

b) Bomber, handgranater, land- och sjöminor.

c) För stridsinsats utformade apparater och anordningar för funktionskontroll, armering, utskjutning och utläggning av materiel under a) och b).

1.4. *ABC-stridsmedel*

a) Kärnladdningar samt radiologiska, biologiska och kemiska stridsmedel.

b) Apparater och andra anordningar särskilt utformade för spridning av radiologiska, biologiska och kemiska stridsmedel.

1.5. *Strålvapen*

Laser-, partikelstråle- eller mikrovågssystem särskilt utformade för att skada eller förstöra ett mål.

2. **Ammunition och stridsdelar**

Ammunition och stridsdelar användbara för materiel under 1 utom

- ☐ omantlad och halvmantlad ammunition,
- ☐ salongsgevärsammunition,
- ☐ hagelpatroner.

3. Fordon och farkoster

3.1. *Krigsfartyg m.m.*

Fartyg, båtar och andra farkoster utformade för strid genom att de är

- ☐ beväpnade eller förberedda för beväpning,
- ☐ utrustade eller utformade för utläggning av minor.

3.2. *Stridsflygplan, stridshelikoptrar m.m.*

Flygplan, helikoptrar och rymdfarkoster som utformats för strid genom att de är

- ☐ beväpnade eller förberedda för beväpning,
- ☐ utrustade med fällningsanordningar för bomber, robotar, raketer, torpeder eller andra stridsmedel eller förberedda för montering av sådana anordningar.

3.3. *Stridsfordon m.m.*

Fordon som utformats för strid genom att de

- ☐ beväpnats eller förberetts för beväpning,
- ☐ utformats eller utrustats för utläggning av minor.

4. Utrustning för inriktning och styrning av militära vapen

Apparater och utrustningar för inriktning och styrning av krigsmateriel enligt 1, nämligen följande produkter:

4.1 Eldledningsutrustningar funktionellt ingående i vapensystem, såsom vapensikten och riktinstrument samt eldledningsradar och sonarer med en måtnoggrannhet som medger direkt vapeninsats.

4.2 Eldledningsutrustningar ingående i förbandsutrustning, som artillerilokaliseringsradar och ljudmätutrustningar.

4.3 Styrsystem och målsökare för torpeder, robotar, bomber och ammunition samt målföljningssystem som medger direkt insats av dessa stridsmedel.

5. Krut och sprängämnen

5.1 Sprängämnen till ammunition för eldrörsvapen samt för materiel enligt 1.3, nämligen trotyl, hexogen, oktogen, hexanitrotilben, pentyl, PYX (dipikrylaminodinitropyridin) och TATB

(triaminotrinitrobensen) jämte blandningar där något av dessa ämnen ingår.

5.2 Krut till ammunition för eldrörsvapen samt för materiel enligt 1.3 med undantag av svartkrut.

5.3 Sprängladdningar, pyroteknisk materiel, rökmateriel och brandmedel som utformats för stridsinsats.

5.4 Tändmedel för krigsmateriel under 5.1–3.

B. PRODUKTER JÄMSTÄLLDA MED KRIGSMATERIEL (enligt 1 b § andra stycket 1–5)

1. Materiel för störning, rövning m.m.

1.1 Materiel för störning

Apparater och utrustningar för störning vilka i samband med strid medger aktiv verkan mot vapen eller andra stridsmedel.

1.2 Materiel för rövning m.m.

Sådana apparater och utrustningar för svepning, rövning och desarmering av minor, vilkas användning normalt har direkt samband med en efterföljande vapeninsats.

2. Fortifikatoriska anläggningar

Fortifikatoriska anläggningar som primärt är konstruerade för vapeninsats eller för direkt ledning av sådan insats.

3. Tillverkningsanläggningar m.m.

3.1 Anläggningar, maskiner och andra särskilt utformade utrustningar för tillverkning och kontroll av materiel enligt A 1–3 och A 5.

3.2 Produktionsunderlag för tillverkning av materiel under 3.1.

4. Delsystem, insatsvaror m.m.

4.1 Magasin och matningsutrustningar till militära vapen.

4.2 Eldrör, mekanismer och lavetter till eldrörsvapen samt eldrör och lavetter till robotar och raketer.

4.3 Speciella drivmedel för torpeder, robotar och raketer avsedda för stridsinsats.

- 4.4 Ackumulatorer till militära ubåtar.
- 4.5 Efterbrännkammare till motorer för militära flygplan.
- 4.6 Sådana för militärt bruk utformade G-dräkter, tryckdräkter, syrgasutrustningar, övertrycksanordningar och hjälmar, vilka är nödvändiga tillbehör för en pilot i stridsflygplan.
- 4.7 Skyddskonstruktioner innehållande explosiva ämnen.
- 4.8 Andra delsystem, komponenter och reservdelar, som har vital betydelse för funktionen hos ett militärt stridsmedel och som inte är tillgängliga på den civila marknaden.
- 4.9 De med förkortningarna QL och DF betecknade binära prekursorerna för framställning av stridsgas.
- 4.10 Gelatineringsmedel för framställning av brandstridsmedel.
- 4.11 Andra sådana insatsvaror av vital betydelse för framställning av ett militärt stridsmedel, vilka inte är tillgängliga på den civila marknaden.

5. Övningsmateriel

- 5.1 Simulatorer som är specifika för ett visst robotsystem eller en viss vapenbärare.
- 5.2 Övningstorpeder, särskilt utformade för utbildning i handhavande av en viss typ av stridstorped.
- 5.3 Övningsminor, särskilt utformade för utbildning i handhavande av en viss typ av stridsladdade minor.
- 5.4 Sådan övningsmateriel i övrigt, som är särskilt utformad för utbildning i handhavande av ett visst vapen eller vapensystem eller en viss vapenbärare och som har väsentlig betydelse för att man skall uppnå förstörelsebringande vapenverkan.

12.2.3 Detaljkommentarer

I anslutning till det i föregående avsnitt redovisade förslaget till produktförteckning skall här tillfogas vissa kommentarer i syfte att ytterligare förtydliga den avsedda innebörden och klargöra distinktionen mellan olika materielslag m.m. Kommentarererna berör också de avvikelser som föreslås i förhållande till hittillsvarande krigsmaterielförteckning och tillämpningspraxis. Den

nu gällande förteckningen över krigsmateriel återfinns i betänkandet som *bilaga 3*. Kommentarererna följer emellertid den föreslagna nya förteckningens disposition.

Till A 1

(1.1) *Finkalibriga eldrörsvapen med kaliber < 20 mm.*

Någon fast avgränsning mellan de tidigare positionerna *1. Handeldvapen* och *2. Artilleripjäser m.m.* har inte funnits. Förslaget innebär att man anknyter till den internationellt accepterade gränsen 20 mm mellan finkalibriga och grovkalibriga vapen.

F.n. är vapen för självförsvar, jakt (utom hagelgevär) och tävlingsskytte klassificerade som krigsmateriel. De utgör emellertid inte vapen som används i krig. Förslaget innebär att som krigsmateriel skall anses enhandsvapen med sådan kaliber att en för stridsinsats erforderlig verkan kan erhållas. Gränsen 7,5 mm har valts eftersom en viss militär användning finns också för vapen med 7,65 mm kaliber.

Pistoler som är utformade för tävlingsskytte utmärks av att konstruktionen gör dem lämpade enbart för sådant skytte, dvs. de kan inte på ett enkelt sätt ändras så att ett fältmässigt, för strid användbart vapen erhålles.

Med vapen som utformats för strid avses dels vapen som i samma eller snarlikt utförande ingår (ingått) i militärt förbands utrustning för strid, dels vapen i övrigt som getts ett för fältmässigt bruk i militära förband särskilt anpassat utförande.

Förslaget innebär att sådana jaktgevär, som byggts om efter att tidigare ha varit armégevär, är att anse som krigsmateriel om vapnets väsentliga egenskaper bibehållits eller förbättrats. Likaså kommer gevär med mer än 5 skotts magasin att klassificeras som krigsmateriel. Däremot kommer enligt förslaget t.ex. hagelgevär som inte är automatiska, s.k. bockgevär med en pipa för hagel och en för kula, samt vapen som särskilt utformats för tävlingsskytte i fortsättningen inte att anses vara krigsmateriel.

Sverige är f.n. det enda land som fortfarande klassificerar bajonetter som krigsmateriel. Förslaget innebär att bajonetter utgår ur förteckningen.

(1.2) *Eldrörsvapen med kaliber $\geq$ 20 mm*

Inom denna kategori omfattas enligt förslaget i allt väsentligt samma produkter som enligt nu gällande regler. Följande modifi-

eringar blir dock en följd av utredningens allmänna ställningstaganden.

Utskjutningsanordningar för pyroteknisk materiel konstrueras dels för laddning med speciella pyrotekniska produkter i strid, dels för utskjutning av nödsignaler. De senare avses enligt förslaget inte komma att klassificeras som krigsmateriel, även om de t.ex. anpassats till en militär farkost.

Beträffande bestämmelserna "hantering" och "uppställning" i nuvarande förteckning (position 2 c), se kommentaren till punkt B 4.

(1.3) *Robotar, raketer, torpeder, bomber m.m.*

Robotar och raketer finns för såväl civil som militär tillämpning. Robotar och raketer för civilt bruk inom meteorologi, civil rymdverksamhet, sjöräddning och fyrverkeri skall enligt förslaget inte anses vara krigsmateriel. Endast robotar och raketer utformade för strid är att hänföra till denna kategori.

Till robotar räknas också ballistiska missiler.

Torpeder, bomber, handgranater och minor är utan inskränkning konstruerade för strid och därmed att anse som krigsmateriel.

Beträffande bestämmelsen "hantering" i nuvarande förteckning (position 4 b), se kommentaren till punkt B 4.

(1.4) *ABC-stridsmedel*

Förslaget innebär att kärnladdningar uttryckligen anges som ett materielslag inom denna grupp, vilket inte är fallet i nuvarande förteckning. Beteckningen "radioaktiva stridsmedel" i sistnämnda förteckning (position 6) är inte adekvat med avseende på kärnladdningar, eftersom joniserande strålning endast är en av flera verkansformer hos dessa.

(1.5) *Strålvapen*

Strålvapen utvecklas f.n. av stormakterna bl.a. för tillämpning i rymden och i robotförsvaret. Även om inte några svenska projekt inom området är aktuella bör materielen på grund av sin förstörelsebringande effekt särskilt anges i produktförteckningen.

Förslaget innebär dock inte att lasersystem för mätning, styrning, detektering eller alarmering skall höra till denna grupp. Dessa system bör i klassificeringshänseende bedömas med hänsyn till sin funktion, och kan då i vissa fall vara att hänföra till kategori A 1.3, i andra fall till A 4.

Till A 2

Förslaget innebär att bl.a. kulammunition till ett s.k. bockgevär, med en pipa för hagel och en för kula, är att anse som krigsmateriel om den är användbar för strid, trots att jaktgeväret i fråga inte klassificeras på detta sätt. Motivet är att man även i fortsättningen bör ha kontroll enligt krigsmateriellagstiftningen över all sådan ammunition som kan användas av militära förband i strid.

Undantag har dock gjorts för omantlade och halvmantlade patroner eftersom dessa enbart har civil användning. Salongsgevärsammunition och hagelgevärsammunition ligger också utanför krigsmaterieldefinitionen. De undantas uttryckligen i förslaget med hänsyn till att de kan skjutas ur bl.a. halvautomatiska sportskyttegevär. De har dock inte en sådan genomslagskraft att de är lämpade för militär strid.

Bestämmelserna ansluter till internationell praxis (COCOM:s m.fl. förteckningar).

Stridsdelar har särskilt nämnts eftersom de utgör en så väsentlig förstörelsebringande del i robotar, raketer, bomber, torpeder etc.

Magasin och matningsutrustningar klassificeras inte inom ramen för denna kategori. Såsom delar till vapen berörs de i stället av bestämmelserna under B 4.

Till A 3

(3.1) *Krigsfartyg m.m.*

Till denna kategori räknas fartyg, båtar och andra farkoster som utformats för strid, dvs. som är beväpnade eller förberedda för beväpning. Som förberedelse för beväpning räknas förstärkningar eller andra arrangemang för att möjliggöra montering av vapen, robotar eller raketer.

Sådana båtar utrustade för minröjning och störning, vilka inte är beväpnade, klassificeras inte inom ramen för denna kategori. Detsamma gäller ackumulatorer för ubåtar. De nämnda produktlagen berörs i stället av bestämmelserna under B 1 resp. B 4.

Den i nuvarande förteckning (position 8) använda beskrivningen "för militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för transport av stridsmedel under vatten ..." avser produkter som enligt förslaget kommer att utgöra krigsmateriel i den mån de är beväpnade eller förberedda för beväpning.

(3.2) *Stridsflygplan, stridshelikoptrar*

Förslaget innebär att sådana flygfarkoster som utformats för strid, dvs. beväpnats eller förberetts för beväpning – genom att t.ex. vara utrustade med fällningsanordning för bomber, utskjutningsanordning för robotar eller för raketer – är att anse som krigsmateriel.

(3.3) *Stridsfordon m.m.*

Position 10 a och i allt väsentligt 10 b i nuvarande förteckning kommer att omfattas av bestämmelsen. Beträffande terränggående och amfibiska fordon innebär förslaget att dessa inte klassificeras som krigsmateriel på grund av de nämnda egenskaperna utan hänförs till denna kategori i den mån de är beväpnade eller förberedda för beväpning. Sålunda blir t.ex. en pansarvärnsbandvagn, en pansarvärnsrobotbandvagn och en granatkastarbandvagn klassificerad som krigsmateriel. Däremot kommer en personaltransportbandvagn, en radiobandvagn och en radarbandvagn (med spaningsradar) inte att utgöra krigsmateriel. En artillerilokaliseringsbandvagn kommer att utgöra krigsmateriel enligt följande punkt (A 4) på grund av att dess fast installerade utrustning ger en lokaliseringsnoggrannhet som medger bekämpning med artilleri.

Till A 4

Förslaget innebär att man till krigsmateriel hänför sådana produkter och system som i direkt samband med en stridsinsats är en nödvändig förutsättning för den förstörelsebringande verkan hos ett vapen, ett vapensystem eller en vapenbärare. Därmed förstås inte enbart utrustning som är nödvändig för funktionen utan även sådan som krävs för att vapnet/vapensystemet/vapenbäraren skall uppnå den effektivitet som svarar mot systemets prestanda i övrigt och mot moderna krav på vapenverkan. Jämför även kommentaren i föregående stycke beträffande utrustningen på en artillerilokaliseringsbandvagn.

Till A 5

Förslaget innebär att man som krigsmateriel skall räkna allt krut och alla sprängmedel till ammunition för eldrörsvapen och för robotar, raketer, bomber, torpeder, minor etc. Således kommer enligt förslaget även salongsgevärskrut och hagelgevärskrut att utgöra krigsmateriel, till skillnad mot vad som gäller nu. Med denna ändring torde man i framtiden lättare kunna und-

vika dispyter om huruvida en viss krutleverans är civil eller militär, när den omfattar en produkt som kan användas såväl för det ena som för det andra ändamålet.

Som krigsmateriel kommer enligt förslaget också att räknas ett antal pyrotekniska produkter, nämligen sådana som är utformade för strid, innebärande förstöring, bländning genom rök eller brand eller motsvarande, samt vidare tändmedel av väsentlig art såsom tändrör, anfyrningsladdningar, tändskruvar etc.

Från klassificering som krigsmateriel undantas dock svartkrut. Detta är en kemisk blandning som i stor utsträckning används för civila fyrverkeripjäser och bergsprängning. Dess militära användning är begränsad och utan speciell betydelse.

Det torde få ankomma på krigsmaterielinspektionen att, i samråd med försvarets forskningsanstalt och sprängämnesinspektionen, i t.ex. en handbok redovisa en detaljerad förteckning över de enskilda produktvarianter inom detta område, som utgör krigsmateriel enligt här angivna definitioner och kommentarer.

Till B 1

(B.1.1) Materiel för störning

Förslaget innebär att en begränsad del av störningsmaterielen skall anses vara jämställd med krigsmateriel. Det gäller sådan utrustning vars användning innebär en aktiv påverkan i en stridssituation. Däremot omfattas enligt förslaget inte t.ex. maskeringsmateriel, skenmål i form av attrapper eller störutrustning för störning av allmän radiokommunikation (för taktisk eller operativ ledning av förband m.m.).

(B.1.2) Materiel för röjning m.m.

Enligt den nuvarande förteckningens position 4 b skall som krigsmateriel räknas bl.a. "för militärt bruk utformade" apparater och andra anordningar för röjning, svepning, desarmering och sprängning av bomber, minor m.m.

Förslaget innebär att i fortsättningen en begränsad del av röjningsmaterielen skall anses jämställd med krigsmateriel. Det gäller sådan materiel för röjning och svepning av minor vars användning är nödvändig för att en efterföljande vapeninsats skall kunna genomföras. Däremot faller enligt förslaget inte sådan röjningsutrustning, hos vilken skyddsfunktionen är dominerande, under denna definition.

Till B 2

Förslaget innebär att vissa men inte alla typer av fortifikatoriska anläggningar skall anses vara jämställda med krigsmateriel. Det gäller dem som primärt är konstruerade för vapeninsats eller *direkt* ledning av sådan insats. Enligt förslaget faller däremot inte t.ex. ledningscentraler för taktisk ledning, skyddsrum för personal och materiel eller lagringsanläggningar in under denna definition.

Det ligger i sakens natur att det i praktiken knappast kan bli aktuellt med fysisk utförsel av en anläggning av här definierat slag. Klassificeringen kan däremot få betydelse i den mån ett svenskt företag t.ex. skulle vilja etablera licenssamarbete eller ingå metodutvecklingsavtal eller liknande med en part i annat land.

Till B 3

Utöver hela anläggningar samt maskiner och teknisk utrustning i övrigt omfattas enligt förslaget även produktionsunderlag, dvs. ritningar, processbeskrivningar och säkerhetsföreskrifter. Detta är rimligt därför att det i många fall, t.ex. beträffande framställning av krut och sprängmedel, främst är produktionsunderlaget som utgör den av köparen eftersträlvade produkten. I avsaknad av detta underlag för konstruktion och drift av anläggningen kan köparen inte räkna med en tillräckligt säker och rationell produktion. Det är för övrigt ofta först efter studium av produktionsunderlaget som det går att fastställa om en viss anläggning är avsedd för tillverkning av krut och sprängämnen eller av kemiska substanser med uteslutande civil användning.

Enligt förslaget kommer inte utrustning för tillverkning av elektroniska produkter såsom eldledningsmateriel, styrsystem och målsökare att betraktas som jämställd med krigsmateriel. Det skulle föra alltför långt att inrymma alla de anläggningar etc., som bland mycket annat också kan utnyttjas för produktion av den nyssnämnda materielen, inom utförsellagens tillämpningsområde. Undantag för denna tillverkningsutrustning kan göras enligt 1 b §, sista stycket i lagförslaget.

Till B 4

Förslaget innebär att delsystem, komponenter, reservdelar och insatsvaror under vissa förutsättningar skall anses jämställda med krigsmateriel i utförsellagens mening. En grundläggande förutsättning för sådan klassificering skall vara, att delsystemet (komponenten, reservdelen, insatsvaran) har vital betydelse för

funktionen hos det militära stridsmedel som den skall ingå i. Innebörden av detta och övriga kriterier kommenteras närmare i kap. 10 (avsnitten 10.2, 10.3 och 10.4.3).

De i förslaget till produktförteckning särskilt nämnda materielslagen är, som framgår av förslagets formulering, endast exempel. Av övervägandena i kap. 10 framgår, att det inte är praktiskt möjligt att genom en uppräkningspecificera varje enskilt objekt som enligt definitionen är att hänföra till denna kategori.

Anordningar för "hantering" av vapen m.m. är en specifikation i nuvarande produktförteckning – position 2 c och 4 b – som vållat vissa tolkningsproblem. Motsvarande gäller i viss mån beträffande anordningar för "uppställning", ett uttryck som med bristande konsekvens förekommer endast i position 2 c. De citerade termerna återfinns inte i förslaget till ny förteckning. Av förslaget framgår emellertid att *alla vitala delsystem* och komponenter till vapen omfattas av utförsellagen i den mån de inte är tillgängliga på den civila marknaden.

För tydlighetens skull skall också tilläggas, att det i ett omfattande vapensystem givetvis kan ingå enheter som var för sig utgör krigsmateriel enligt någon i förslaget angiven definition. Som exempel på sådana primära delsystem kan nämnas radaranläggningar för eldledning (kategori A 4).

Till B 5

Förslaget innebär, att endast en viss del av utbildnings- och övningsmaterielen skall anses jämställd med krigsmateriel. Motiveringen härför har redovisats i kap. 10, avsnitt 10.4.1. Utanför den nyssnämnda klassificeringen faller bl.a. simulatorer för allmän skjututbildning med eldrörsvapen, blinda minor för allmän utbildning i hantering och utläggning, stridsmiljösimuleringsprodukter som knallskott och markeringsladdningar samt målmatériel för skjututbildning.

Ytterligare jämförelser med den äldre förteckningen

Den nu föreslagna avgränsningen av begreppen krigsmateriel resp. produkter jämställda med krigsmateriel innebär att vissa varuslag, som tidigare inte omfattats av utförsellagens bestämmelser, i fortsättningen kommer att beröras av dessa, medan å andra sidan några varuslag, som tidigare hört till det reglerade

området, inte längre innefattas i detta. Överväganden och motiveringar avseende de nya principerna för klassificeringen och deras konsekvenser för enskilda produktslag har redovisats tidigare i betänkandet.

När det gäller krut föreslås sålunda att i fortsättningen alla sorter, med undantag endast för svartkrut, skall omfattas av regleringen. Vissa sprängämnen med speciella egenskaper förs enligt förslaget också in under utförsellagens bestämmelser. Detsamma gäller viss elektronisk materiel konstruerad för elledning m.m., vissa fortifikatoriska anläggningar samt strålva-pen.

Beträffande de materielslag och specifikationer som återfinns i nuvarande produktförteckning men inte i den föreslagna har vissa påpekanden gjorts i anslutning till övriga kommentarer i detta avsnitt. De uppgifter som lämnats torde i och för sig vara tillräckliga för att ge en bild av vad förslaget innebär. För tydlighetens skull skall dock här tillfogas ytterligare vissa jämförelser med nuläget, nämligen med avseende på några materielkategorier, som är mer eller mindre tydligt utpekade i den gällande produktförteckningen men som det enligt förslaget inte är meningsfullt att i fortsättningen behålla under utförsellagstiftningen.

Fotomateriel och bromateriel samt fallskärmar och sådana hjälmar, klädespersedlar m.fl. materielslag, vars huvudfunktion är att tillgodose ett skyddsändamål, tillhör sålunda enligt förslaget inte längre de reglerade produktkategorierna. Därifrån har också avlägsnats räddningsutrustningar, ubåtsnät och torpednät.

I fråga om bepansrade fordon innebär förslaget en tydligare distinktion än enligt äldre bestämmelser såtillvida som sådana fordon betraktas som krigsmateriel om de är beväpnade eller försedda med s.k. aktivt pansar men däremot inte enbart på grund av bepansringen, såvitt denna inte innehåller explosivämnen.

Av elektronisk och optisk materiel kommer enligt förslaget varnings-, störskydds- och signalspaningsutrustningar, krypto- och identifieringsmateriel, elverk och batteriladdare, kikare m.fl. observationsinstrument, spanings- och underrättelsemateriel samt kommunikationsutrustningar i fortsättningen att falla utanför utförsellagens tillämpningsområde. Flertalet av de nämnda elektroniska produkterna har inte heller tidigare varit angivna i den till utförselförordningen hörande produktförteckningen. Beroende på viss otydlighet och inkonsekvens i kategoriavgränsningarna har utrymme emellertid funnits för olika tolkningar, och under åren har därför förekommit klassificeringsut-

låtanden inom detta materielområde vilka haft inbördes motstridig innebörd.

Det kan förtjäna upprepas att inom de nyss uppräknade varugrupperna förekommer produktslag, som enligt förslaget till följd av sitt nära samband med en offensiv stridsverksamhet eller av andra skäl även i fortsättningen skall omfattas av utförsellagens restriktioner. Vilka dessa materielslag är framgår av de föreslagna bestämmelserna och av de utförliga motiveringar som redovisats tidigare i detta kapitel och i kap. 10 och 11.

13 Tanken på utförselförbud av tillfällig natur

1987 års medborgarkommission uttalade i sin slutrapport (SOU 1988:15), att man borde överväga förutsättningarna för att låta regeringen tillfälligt kunna förordna, att en vara som inte klassificerats som krigsmateriel men som fått militär användning skall omfattas av bestämmelserna i utförsellagen. Detta uppslag från kommissionen återges i den del av direktiven till krigsmaterielbegreppsutredningen där bakgrunden till utredningsuppdraget tecknas. Tanken tas däremot inte upp i det avsnitt av direktiven där uppdraget närmare preciseras. Medborgarkommissionen hade för övrigt själv konstaterat, att ett eventuellt införande av sådana befogenheter för regeringen låg något vid sidan av frågan om utförsellagens egentliga tillämpningsområde och klassificeringen av krigsmateriel (rapporten s. 249).

Det sistnämnda påpekandet synes väl grundat. Den där åberopade omständigheten är enligt min mening ett starkt skäl att inte i föreliggande utredning gå närmare in på tanken att man vid sidan av utförsellagens ordinarie bestämmelser skulle tillskapa något slags extra system, enligt vilket motsvarande restriktioner tillfälligt skulle kunna införas för allehanda produkter som "fått militär användning". Vidare är ju, som tidigare framhållits, ett av syftena med översynen av nuvarande regler att åstadkomma större tydlighet och konsekvens. Detta syfte skulle knappast främjas, om man när det gäller lagens tillämpningsområde införde möjlighet till olika avvikelser *ad hoc*.

Att ha entydiga och fasta regler och en förutsebar tillämpning är som tidigare framhållits ett från flera synpunkter angeläget intresse. Detta gäller inte minst för de berörda svenska företagen. Med en tämligen fast struktur berör regelsystemet visserligen endast ett begränsat antal företag. Men en tilläggsbestämelse avseende ospecificerade varor "som fått militär användning" skulle i princip omfatta huvuddelen av tillverkningsindustrin. Detta torde innebära en administrativ belastning vilken det åtminstone för närvarande knappast synes motiverat att ålägga företag och vederbörande myndigheter.

Härutöver bör nämnas ytterligare en synpunkt, som anförts av flera personer med utrikespolitisk erfarenhet vid de utfrågningar som utredningen anordnat. Om det för utförsellagens tillämpbarhet finns tydligt markerade gränser, minskar riskerna för allehanda påtryckningar på den svenska regeringen från utländskt håll, för det fall det i en uppkommen situation skulle vara av starkt intresse för någon part att åstadkomma inskränkningar i den fria handeln med en viss förnödenhet.

Min analys leder sålunda fram till att det i vart fall inte är lämpligt att utvidga utförsellagens potentiella tillämpningsområde genom en särbestämmelse av antydd innebörd. Om det trots allt skulle anses befogat att möjliggöra temporärt införande av motsvarande restriktioner för helt andra varukategorier än som normalt omfattas av denna lag, synes en tänkbar lösning kunna vara att för ändamålet tillskapa en särskild fullmakts- eller beredskapslag. Det torde emellertid ligga utanför krigsmaterielbegreppsutredningens uppgifter att närmare överväga eventuellt behov och lämplig utformning av en sådan extraordinär lagstiftning. I sammanhanget kan dock följande förtjäna nämnas.

Vid en av utredningens utfrågningar med sakkunniga har det från något håll påmints om att 1907 års Haagkonvention, som biträtts av bl.a. Sverige, mycket strikt reglerar vad en neutral stat får respektive inte får tillgripa när det gäller handelsförbindelser med krigförande. Det har därvid t.o.m. antytts att ett fullföljande av medborgarkommissionens tankar i det nu aktuella avseendet skulle kunna medföra svårigheter för Sverige att i en akut situation uppfylla sina åligganden som neutral stat enligt denna konvention. Det har givetvis inte funnits anledning för mig att närmare penetrera denna problematik, eftersom jag som nämnts redan av andra skäl avstår från att lägga fram något förslag i denna riktning.

14 Konsekvensbedömningar

Enligt generella direktiv som numera gäller för kommittéer och särskilda utredare skall vissa ekonomiska effekter och rationaliseringsmöjligheter m.m. beräknas (Dir. 1984:5) samt EG-aspekter i anslutning till utredningsuppdraget beaktas (Dir. 1988:43). I direktiven för min utredning (Dir. 1988:42) sägs att det i översynsarbetet bör belysas vilka statsfinansiella konsekvenser och andra ekonomiska effekter som uppkommer till följd av bl.a. förändringar i krigsmaterielbegreppet.

Med anledning av de åberopade direktivuttalandena kan följande anföras.

14.1 Frågan om att beräkna ekonomiska effekter

Det är inte möjligt att utan mycket ingående expertstudier med någon säkerhet uttala sig om huruvida de av mig föreslagna preciseringarna i fråga om utförsellagens tillämpningsområde kan komma att medföra några statsfinansiella konsekvenser över huvud taget. Inga faktorer som framkommit under utredningsarbetet talar för att sådana konsekvenser skulle uppkomma.

Den allmänna uppläggningsen och närmare utformningen av förslagen bör emellertid som tidigare framhållits leda till att arbetet med klassificeringsfrågor i framtiden kommer att underlättas. En ökad förutsebarhet och större smidighet i administrationen av löpande ärenden kan – vid oförändrade förhållanden i övrigt – väntas medföra en resursbesparing såväl hos myndigheterna som inom berörda företag. Att i kvantitativa termer ange storleken av denna rationaliseringsvinst ställer sig dock svårt utan tidsstudier och omfattande beräkningar i övrigt.

Beträffande de förändringar av klassificeringen av enskilda produktslag som innefattas i förslaget är det än mer vanskligt att bedöma, om några mätbara ekonomiska effekter, *relaterade till klassificeringen av berörda varuslag*, skulle kunna beräknas i förväg ens vid en mycket noggrann kvalificerad analys. Detta

sammanhänger inte bara med att det berörda produktkollektivet, trots att vissa materielslag tillföres och några andra faller bort, likväl totalt sett skulle förändras tämligen måttligt. Svårigheten ligger framför allt däri att försäljningsmöjligheterna utomlands – när det gäller materielslag som förs in under lagens tillämpningsområde – till stor del är beroende av hur tillståndsprovningen utfaller i varje särskilt fall och – i fråga om produkter som enligt förslaget inte längre skulle omfattas av lagen – av skiftande marknadsförutsättningar som utredningen inte haft möjlighet att kartlägga.

En statisk kalkyl, baserad på att alla övriga bestämningsfaktorer är konstanta, blir i hög grad teoretisk, och dess värde på ett område som det nu aktuella torde kunna ifrågasättas. I ett skede när krigsmaterielexporten i dess helhet, inklusive riktlinjerna för tillståndsgivningen, befinner sig under omprövning skulle det knappast vara meningsfullt att söka isolera och kvantifiera tänkbara ekonomiska effekter av de förändringar som här föreslagits i fråga om klassificeringen.

Som torde ha framgått av det anförda talar emellertid all sannolikhet för att den ekonomiska nettoeffekten, sammanhängande med ändrad produktklassificering, blir mycket begränsad, om den över huvud vid en efterkalkyl kommer att kunna renodlas.

14.2 Direktiv om beaktande av EG-aspekter

Direktiven rörande EG-anpassning går bl.a. ut på att kommittéer och särskilda utredare under arbetet skall undersöka vilken gemensam ordning som i förekommande fall råder inom EG på det aktuella ämnesområdet. Möjligheter till harmonisering med sådana EG-regler skall tillvaratas. Med avseende på det område som berörs av min utredning torde i detta sammanhang följande redovisning vara tillfyllest.

I Romfördraget av år 1957, som innehåller de grundläggande bestämmelserna om förhållandet mellan EG:s medlemsländer, görs i fråga om krigsmateriel uttryckligt undantag från principen om fri varucirkulation. EG:s ministerråd har senare fastställt vilka produkter som skall omfattas av denna undantagsregel. Förteckningen över vilka produkter som berörs är hemlig.

Genom den s.k. Enhetsakten, som år 1986 undertecknades av EG-länderna, modifierades vissa av de ursprungliga bestämmelserna i Romfördraget. Det finns tecken som tyder på att det nyssnämnda undantaget beträffande krigsmateriel till följd av

en artikel i Enhetsakten kan komma att i fortsättningen tillämpas mindre rigoröst.

Företrädare för utredningen har vid kontakter i Bryssel fört samtal med en tjänsteman inom EG-kommissionen. Någon information om eventuellt förekommande enhetliga regler eller riktlinjer inom gemenskapen beträffande krigsmaterielpolitiken, utöver det som nämnts ovan, har dock därvid inte lämnats. Inte heller framkom vid denna kontakt att planering skulle pågå för en framtida gemensam EG-policy på området.

Mina förslag i detta betänkande har sålunda utformats utan att någon anpassning i förhållande till EG kunnat eftersträvas. Det finns dock enligt min mening ingenting som tyder på att ett genomförande av förslagen skulle på någon punkt komma att försvåra Sveriges deltagande i det fortsatta integrationsarbetet i Västeuropa.

Bilaga 1

Kommitténs direktiv

Utredning om krigsmaterielbegreppet

Dir. 1988:42

Beslut vid regeringssammanträde 1988-06-22

Statsrådet Gradin anför.

Mitt förslag

Jag föreslår att en särskild utredare tillkallas för att se över krigsmaterielbegreppet och vissa därmed sammanhängande frågor.

Bakgrund

Lagen (1988:558) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m m. innehåller ett bemyndigande för regeringen att meddela föreskrifter om vad som skall avses med krigsmateriel enligt lagen. I enlighet härmed anges i den förteckning som är fogad som bilaga till förordningen (1988:561) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. vilken materiel som utgör krigsmateriel och som därmed omfattas av utförsellagens bestämmelser. Förteckningen upptar 16 huvudgrupper av materiel. Dessa är i sin tur indelade i undergrupper.

Nuvarande ordning med en förteckning över vad som är att anse som krigsmateriel, liksom bestämningarna i förteckningen, har i stort sett varit oförändrad under en lång följd av år. En sådan förteckning kan aldrig göras fullständig och entydig. Detta hänger delvis samman med svårigheterna att exakt definiera gränsen mellan civil och militär materiel.

Förteckningen innehåller sålunda materiel som inte under alla förhållanden är att betrakta som krigsmateriel och som har större eller mindre användning även inom civila verksamhetsgrenar. För att underlätta klassificeringen i sådana fall används i förteckningen ofta uttrycket "för militärt bruk utformad/e". Detta anger att materielen för att falla under utförselbestämmelserna skall ha konstruerats, utrustats eller ändrats på sådant sätt att den påtagligt avviker från motsvarande civila materiel. Andra i förteckningen förekommande uttryck är "speci-

ella delar till" eller "speciella tillbehör till". Dessa bestämmningar anger att materielen inte skall ha civil användning utan vara särskilt konstruerad eller ändrad för att infogas i en slutprodukt som är krigsmateriel.

Mot bakgrund av svårigheter som kan uppkomma vid gränsdragningen mellan civil och militär materiel använder sig krigsmaterielinspektionen (KMI) – inom vars ansvarsområde det ligger att göra bedömningar i klassificeringsärenden – av möjligheten att inhämta synpunkter och råd från teknisk-vetenskaplig expertis på skilda områden. Sedan mitten av år 1984 har denna ordning fått en fastare form genom att regeringen utsett sex experter med erfarenhet från skilda tekniska och vetenskapliga områden. Dessa experter – det s.k. teknisk-vetenskapliga rådet – står till KMI:s förfogande vid bedömningen av de avgränsningsproblem, som kan uppstå vid klassificeringen av materiel. Under senare år har det, vid KMI och det teknisk-vetenskapliga rådets handläggning av klassificeringsfrågor, upprepade gånger konstaterats att den tekniska utvecklingen nödvändiggör en översyn av den förteckning som ligger till grund för klassificeringen.

Det har vidare ifrågasatts om den princip från vilken nuvarande klassificering utgår – materielens konstruktion – är tillräckligt täckande. Anledningen är att svensk materiel som klassificerats som ej krigsmateriel utnyttjats i stridshandlingar, bl.a. som vapenbärare och för trupptransport.

Medborgarkommissionen har i sin rapport (SOU 1988:15) framfört att det är angeläget att klassificeringsfrågorna blir föremål för en särskild utredning och framhållit att klassificeringsreglerna är viktiga, eftersom klassificeringen är avgörande för krigsmateriellagstiftningens tillämpningsområde och därmed också för bedömningen av lagstiftningens ändamålsenlighet.

Kommissionen framför vidare att vid översynen en indelning av krigsmaterielen i flera kategorier bör övervägas. Den i 1971 års riktlinjer gjorda uppdelningen mellan defensiva vapen och övriga vapen bör granskas. Klassificeringen av tekniskt kvalificerade system och av krut och sprängämnen är andra områden som kommissionen anser bör granskas.

Förutsättningarna för att låta regeringen tillfälligt förordna att en vara, som inte klassificerats som krigsmateriel men som fått militär användning, skall omfattas av bestämmelserna i utförsellagen bör enligt kommissionen utredas.

Utredningsuppdraget

I enlighet med vad som sägs i propositionen (1987/88:154) med förslag till lag om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. bör översynen avse såväl den nuvarande förteckningen över krigsmateriel som krigsmaterielbegreppet.

Utgångspunkten för klassificering bör fortfarande vara konstruktionen, men det bör övervägas om även andra kriterier bör utnyttjas. Översynen bör syfta till att åstadkomma de utvidgningar av bestämmelserna, som kan behövas för att genomföra en korrekt och konsekvent klassificering av civil resp. militär materiel.

Översynen bör omfatta en granskning av om nuvarande princip med endast en kategori krigsmateriel bör tillämpas även i fortsättningen.

Ett alternativ kan vara att skilja mellan vapen och vapenbärare å ena sidan och övrig krigsmateriel å den andra. Fotomateriel, hjälmar, C-skyddsmateriel, bromateriel, övningsmateriel samt maskiner och verktyg för underhåll och provning kanske bör betraktas som en särskild kategori. Alternativt bör en indelning i defensiv materiel och övrig materiel övervägas.

Vid tillämpningen av den nuvarande förteckningen uppstår inom några områden ofta tolkningssvårigheter. Det gäller i första hand området elektronisk materiel, där förteckningen uppfattas som omodern och otillräcklig. Kvalificerade datorer med likaledes kvalificerad programvara kan t.ex. utgöra en väsentlig del i ett krigsmaterielsystem eller i en produktionsanläggning för krigsmateriel. Samma dator kan också ha civil användning. Det bör utredas i vilken utsträckning datorer och datorprogramvara skall klassificeras som krigsmateriel.

Även inom det elektriska/elektroniska området i övrigt är gränsdragningsfrågorna många gånger besvärliga. Kriterier som är klarare än de nuvarande bör uppställas bl.a. för att åtskilja civil materiel från krigsmateriel tillverkad med civil materiel som bas.

Översynen bör också omfatta en granskning av den hittills gjorda klassificeringen inom övningsmaterielområdet med förslag till eventuella omklassificeringar/ändringar av klassificeringskriterierna.

Ett annat område som särskilt bör beaktas vid översynen är fortifikatoriska anläggningar – alltifrån förfabricerade skyttevärn till större berganläggningar – som för närvarande ej omfattas av krigsmaterielbegreppet.

För tillverkning av krigsmateriel används vanligen speciella apparater och maskiner. Översynen bör omfatta en granskning av klassificeringen av sådana utrustningar.

Kriterierna för klassificering av krut och sprängämnen samt anläggningar för framställning av sådana produkter behöver också ses över. Vad avser krut och sprängämnen bör översynen resultera i ett förslag till klassificering av samtliga i landet tillverkade eller marknadsförda krutsorter och sprängämnen.

Anläggningar för tillverkning av krut och sprängämnen faller under utförsellagen om de innehåller maskiner, verktyg och utrustningar särskilt utformade för tillverkning av krut och sprängämnen, som är krigsmateriel, eller om försäljning av en anläggning innebär upplåtelse av processteknik m.m. för tillverkning av krigsmateriel.

Flertalet sprängämnen har såväl militär som civil användning. I anläggningar för tillverkning av krut och sprängämnen tillverkas ofta även civila produkter. I översynen bör övervägas hur anläggningar och utrustning som kan användas för framställning av såväl krut och sprängämnen som civila produkter skall klassificeras.

Förfrågningar om klassificering kommer i inte oväsentlig omfattning från länsstyrelsernas mervärdeskatteenheter. Utredaren bör därför ta kontakt med mervärdeskatteutredningen och överväga olika lösningar för att förenkla bestämmelserna för momsbeskattning. Syftet skall vara att minska administrationen av dessa frågor vid skattemyndigheter, försvarets myndigheter och KMI.

Utredaren bör i översynsarbetet belysa vilka statsfinansiella konsekvenser och andra ekonomiska effekter som uppkommer till följd av bl.a. förändringar i krigsmaterielbegreppet.

Även andra frågor som har med klassificeringen av krigsmateriel att göra, och som uppkommer under översynsarbetets gång, bör beaktas och göras till föremål för erforderlig utredning.

Utredningen bör som grund för sitt arbete på lämpligt sätt inhämta erfarenheter från andra länder avseende de frågor översynen skall omfatta.

Utredningen skall beakta innehållet i regeringens direktiv (dir. 1984:5) till samtliga kommittéer och särskilda utredare angående utredningsförslagets inriktning.

Utredaren bör redovisa sitt uppdrag senast den 1 juli 1989.

Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen bemyndigar det statsråd som har till uppgift att föredra ärenden om förbud mot in- och utförsel av krigsmateriel

att tillkalla en särskild utredare – omfattad av kommittéförordningen (1976:119) – att företa den översyn som jag nyss föreslagit,

att besluta om sakkunniga, experter, sekreterare och annat biträde åt utredaren.

Vidare hemställer jag att regeringen beslutar att kostnaderna skall belasta tredje huvudtitelns anslag Utredningar m.m.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och bifaller hennes hemställan.

(Utrikesdepartementet)

Bilaga 2

Förteckning över genomförda utfrågningar

Utredningen har inhämtat upplysningar och synpunkter vid utfrågning angivna dagar med nedanstående personer.

1988

- 15 nov. Överingenjör Stefan Lamnevik, FOA
- ” – Generaldirektör Sven-Olof Olin, f.d. krigsmaterielinspektör
- 29 nov. Överste Anders Hammarskjöld, förutvarande expert åt 1987 års medborgarkommission
- 7 dec. Hovrättsassessor Carl-Gustav Ohlson, sekreterare i kommittén för indirekt beskattning
- 14 dec. Generalmajor Ragnar Persson, försvarets materielverk
- ” – Generalmajor Börje Gahnberg, d:o
- ” – Avdelningsdirektör Janis Kindal, d:o
- ” – Byråchef Sven Rune Frid, förutvarande sekreterare i utredningen om svensk utlandsverksamhet på krigsmaterielområdet

1989

- 13 jan. Tjänstemannen i Svenska Freds- och Skiljedomsför-
eningen Lars Jederlund
- ” – Avdelningsdirektör Annbrit Bergendahl, tullverket
- ” – Avdelningsdirektör Bertil Nilsson, d:o
- ” – Byrådirektör Sixten Pekkari, d:o
- ” – Ambassadör Torsten Örn, chef för UD:s politiska av-
delning
- 3 febr. General Lennart Ljung, f.d. överbefälhavare
- ” – Forskningsassistent Björn Hagelin, institutionen för
freds- och konfliktforskning vid Uppsala Universitet

- 17 febr. Generaldirektör Jörgen Holgersson, förutvarande tf. krigsmaterielinspektör
- ” – Krigsmaterielinspektören ambassadör Sven Hirdman
- ” – Direktören i Sveriges Försvarsindustriförening Lenart Forsman
- ” – Styrelseledamoten i Sveriges Försvarsindustriförening direktör Hans Krüger
- 7 mars Landshövding Carl Johan Åberg, f.d. statssekreterare för utrikeshandelsfrågor

Bilaga 3

Nuvarande produktförteckning

Som bilaga till regeringens förordning (1988:561) om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m. återges följande förteckning över varor som omfattas av utförsellagens tillämpning.

Förteckning över krigsmateriel enligt lagen om förbud mot utförsel av krigsmateriel, m.m.

1. Handeldvapen m.m.

a) Pistoler, revolverar, gevär, karbiner, kulsprutor, kulsprutegevär och kulsprutepistoler, dock inte luft- och fjädervapen, slätborrade hagelgevär, sådana start- eller skrämskottsvapen (startvapen) och inte heller signalvapen som är avsedda för patroner eller sådana skjutvapen som inte är underkastade bestämmelserna i vapenlagen (1973:1176).

b) Bajonetter.

c) Sådana speciella delar till krigsmateriel under a) som är underkastade bestämmelserna i vapenlagen (1973:1176).

2. Artilleripjäser m.m.

a) Artilleripjäser, såsom kanoner och haubitsar, granatkastare och pansarvärnsvapen, såsom granatgevär och pansarskott.

b) Eldsprutor samt för militärt bruk utformade anordningar för utskjutning av pyrotekniskt materiel och rökmateriel.

c) För militärt bruk utformade anordningar och utrustningar för hantering och uppställning av materiel under a) och b).

d) Speciella delar till materiel under a)–c).

3. Ammunition m.m.

a) Ammunition till materiel under 1 och 2.

b) Magasin och matningsutrustningar för ammunition.

c) Speciella delar till materiel under a) och b).

4. Robotar, raketer, torpeder, bomber m.m.

a) Robotar, raketer, torpeder, bomber, land- och sjöminor samt handgranater.

b) För militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för hantering, kontroll, armering, utskjutning, styrning, utläggning, lokalisering, rövning, svepning, desarmering eller sprängning av materiel under a).

c) Speciella delar till materiel under a) och b).

5. *Materiel för stridsledning m.m.*

- a) Apparater och andra anordningar för stridsledning och för eldledning av vapen eller vapensystem.
- b) Apparater och andra anordningar för störning av vapen eller vapensystem.
- c) För militärt bruk utformade avståndsmätare, positions- och riktningsskannare, höjdmätare och målsökare.
- d) För militärt bruk utformade anordningar för riktning.
- e) Periskop för vapenbärare eller vapenplattformar.
- f) Speciella delar till materiel under a)–e).

6. *ABC-stridsmedel m.m.*

- a) Radioaktiva, biologiska och kemiska stridsmedel.
- b) Apparater och andra anordningar för insättande eller spridning av ABC-stridsmedel.
- c) Speciella delar till materiel under a) och b).

7. *Sprängämnen m.m.*

- a) Sprängämnen, krut och tändmedel för materiel under 3, 4 och 6.
- b) För militärt bruk utformade sprängladdningar och tändmedel till sådan materiel.
- c) För militärt bruk utformad pyroteknisk materiel och rökmateriel.
- d) Drivmedel framtagna för robotar, raketer och torpeder.
- e) Gelatineringsmedel för framställning av brandmedel.

8. *Fartyg m.m.*

- a) För militärt bruk utformade fartyg, båtar och andra farkoster.
- b) Ackumulatorer för ubåtar.
- c) Ubåts- och torpednät.
- d) För militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för transport av stridsmedel under vatten eller för lokalisering av föremål under vatten.
- e) Speciella delar och tillbehör till materiel under a)–d).

9. *Luftfartyg m.m.*

- a) För militärt bruk utformade luft- och rymdfarkoster.
- b) Motorer, utom kolvmotorer, för materiel under a).
- c) För militärt bruk utformade markutrustningar för hantering och betjäning av materiel under a).
- d) För militärt bruk utformade G-dräkter, tryckdräkter, isolerdräkter, flyghjälm, syrgasutrustningar, utrustningar för övertrycksandning, fallskärmar samt katapulter och andra utskjutningsanordningar för räddning av personal.
- e) Specialutrustningar för flygburen trupp.
- f) Speciella delar och tillbehör till materiel under a)–e).

10. Fordon

- a) Stridsvagnar.
- b) Bestyckade eller pansrade fordon samt fordon med anordningar för vapen och andra stridsmedel.
- c) Pansartåg.
- d) För militärt bruk utformade bandfordon.
- e) För militärt bruk utformade amfibiefordon.
- f) Övriga för militärt bruk utformade fordon och transportmedel för förflyttning av materiel upptagen i denna förteckning.
- g) Speciella delar till materiel under a)–f).

11. Materiel för strålning m.m.

- a) För militärt bruk utformade apparater och andra anordningar för ljusstrålning (synligt ljus, infrarött ljus, laserstrålning) samt utrustningar för upptäckande av sådan strålning.
- b) Speciella delar till materiel under a).

12. Fotomateriel

- a) För militärt bruk utformade kameror.
- b) För militärt bruk utformade apparater för fototydning och utvärdering av flygfotografier.
- c) Speciella delar till materiel under a) och b).

13. Hjälm m.m.

- a) För militärt bruk utformade hjälmar och klädespersedlar för skydd mot stridsmedel.
- b) Speciella delar till materiel under a).

14. Bromateriel

- a) För militärt bruk utformad bromateriel som endast är lämpad för användning inom försvarsmakten.
- b) Speciella delar och tillbehör till materiel under a).

15. Övningsmateriel

- a) För militärt bruk utformad materiel för utbildning i handhavande av materiel upptagen i denna förteckning.
- b) Speciella delar till materiel under a).

16. Maskiner, verktyg m.m.

- a) Maskiner, verktyg och utrustningar särskilt utformade för tillverkning, underhåll och kontroll av samt försök med annan i denna förteckning upptagen materiel.
- b) Speciella delar och tillbehör till materiel under a).

Statens offentliga utredningar 1989

Kronologisk förteckning

1. Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. C.
 2. Beskattnings av fåmansföretag. Fi.
 3. Integriteten vid statistikproduktion. C.
 4. Fasta Öresundsförbindelser. K.
 5. Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. C.
 6. Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. C.
 7. Vidgad etableringsfrihet för nya medier. U.
 8. UD:s presstjänst. UD.
 9. Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. Fi.
 10. Två nya treåriga linjer. U.
 11. Hushållssparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. Fi.
 12. Den regionala problembilden. A.
 13. Mångfald mot enfald. Del 1. A.
 14. Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. A.
 15. Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. K.
 16. Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. Fi.
 17. Risker och skydd för befolkningen. Fö.
 18. SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. C.
 19. Regionalpolitikens förutsättningar. A.
 20. Tullregisterlag m.m. Fi.
 21. Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. ME.
 22. Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. U.
 23. Parkeringsköp. Bo.
 24. Statligt finansiellt stöd? I.
 25. Rapporter till finansieringsutredningen. I.
 26. Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakningen. Fi.
 27. Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. U.
 28. Utbildningar för framtidens tandvård. U.
 29. Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. U.
 30. Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänster. U.
 31. Statens mät- och provstyrelse. I.
 32. Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. ME.
 33. Reformerad inkomstbeskattnings
 - Skattereformens huvudlinjer. Del 1.
 - Inkomst av kapital. Del 2.
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3.
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. Fi.
 34. Reformerad företagsbeskattnings
 - Motiv och lagförslag. Del 1.
 - Expertrapporter. Del 2. Fi.
 35. Reformerad mervärdeskatt m.m.
 - Motiv. Del 1.
 - Lagtext och bilagor. Del 2. Fi.
 36. Inflationskorrigerad inkomstbeskattnings. Fi.
 37. Utländska förvärv av Svenska företag - en studie av utvecklingen. I.
 38. Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. Fi.
 39. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. S.
 40. Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. Fi.
 41. Samerätt och sameting. Ju.
 42. Det civila försvaret. Del 1.
 - Det civila försvaret. Del 2. Förfatningstext. Fö.
 43. Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. K.
 44. Översyn av vapenlagstiftningen. Ju.
 45. Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. I.
 46. Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. Fö.
 47. Hjälpmedelsverksamhetens utveckling - Bilagor. S.
 48. Energiforskning för framtiden. ME.
 49. Energiforskning för framtiden. Bilagor. ME.
 50. Stiftelser för samverkan. U.
 51. Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. Ju.
 52. Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. ME.
 53. Arbetstid och välfärd.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel A.
 - Arbetstid och välfärd. Bilagedel B. A.
 54. Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. S.
 55. Fungerande regioner i samspel. A.
 56. Fiskprisregleringen och fiskeriadминистраtionen. JO.
 57. DO och Nämnden mot etnisk diskriminering
 - de tre första åren.
 58. Undantagandepensionärernas ekonomi. S.
 59. Nominering av redovisningskonsulter. C.
 60. Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. S.
 61. Hälsohem. S.
 62. Alternativa terapier i Sverige. S.
 63. Värdering av alternativmedicinska teknologier. S.
 64. Kommunalbot. C.
 65. Staten i geografien. A.
 66. Begreppet krigsmateriel. UD.
-

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Samerätt och sameting. [41]
Översyn av vapenlagstiftningen. [44]
Den gravida kvinnan och fostret - två individer. Om fosterdiagnostik. Om sena aborter. [51]

Utrikesdepartementet

- UD:s presstjänst. [8]
Begreppet krigsmateriel. [66]

Försvarsdepartementet

- Risker och skydd för befolkningen. [17]
Det civila försvaret. Del 1. [42]
Det civila försvaret. Del 2. Författningstext. [42]
Arméns utveckling och försvarets planeringssystem. [46]

Socialdepartementet

- Hjälpmedelssamhetens utveckling - kartläggning och bedömning. [39]
Hjälpmedelssamhetens utveckling - Bilagor. [47]
Rätt till gymnasieutbildning för svårt rörelsehindrade ungdomar. [54]
Undantagandepensionärernas ekonomi. [58]
Huvudbetänkande från alternativmedicinkommittén. [60]
Hälsohem. [61]
Alternativa terapier i Sverige. [62]
Värdering av alternativmedicinska teknologier. [63]

Kommunikationsdepartementet

- Fasta Öresundsförbindelser. [4]
Storstadstrafik 2 - Bakgrundsmaterial. [15]
Storstadstrafik 3 - Bilavgifter. [43]

Finansdepartementet

- Beskattning av fåmansföretag. [2]
Särskild inkomstskatt för utländska artister m.fl. [9]
Hushållsparandet - Huvudrapport från Spardelegationens sparundersökning. [11]
Kostnadsutveckling och konkurrens i banksektorn. [16]
Tullregisterlag m.m. [20]
Kustbevakningens roll i den framtida sjöövervakning. [26]

Reformerad inkomstbeskattning

- Skattereformens huvudlinjer. Del 1. [33]
 - Inkomst av kapital. Del 2. [33]
 - Inkomst av tjänst, lagtext och kommentarer. Del 3. [33]
 - Bilagor, expertrapporter. Del 4. [33]
- ### Reformerad företagsbeskattning
- Motiv och lagförslag. Del 1. [34]
 - Expertrapporter. Del 2. [34]
- ### Reformerad mervärdesskatt m.m.
- Motiv. Del 1. [35]
 - Lagtext och bilagor. Del 2. [35]
- ### Inflationskorrigerad inkomstbeskattning. [36]
- Det nya skatteförslaget - sammanfattning av skatteutredningarnas betänkanden. [38]
Datorisering av tullrutinerna - slutrapport. [40]

Utbildningsdepartementet

- Vidgad etableringsfrihet för nya medier. [7]
Två nya treåriga linjer. [10]
Censurlagen - en modernisering av biografförordningen. [22]
Forskning vid de mindre och medelstora högskolorna. [27]
Utbildningar för framtidens tandvård. [28]
Samarbete kring klinisk utbildning och forskning inför 90-talet. [29]
Professorstillsättning. En översyn av proceduren vid tillsättning av professorstjänst. [30]
Stiftelser för samverkan. [50]

Jordbruksdepartementet

- Fiskprisregleringen och fiskeriadministrationen. [56]

Arbetsmarknadsdepartementet

- Den regionala problembilden. [12]
Mångfald mot enfald. Del 1. [13]
Mångfald mot enfald. Del 2. Lagstiftning och rättsfrågor. [14]
Regionalpoliükens förutsättningar. [19]
Arbets- och välfärd.
Arbets- och välfärd. Bilagedel A.
Arbets- och välfärd. Bilagedel B. [53]
Fungerande regioner i samspel. [55]
DO och Nämnden mot etnisk diskriminering — de tre första åren. [57]
Staten i geografin. [65]

Statens offentliga utredningar 1989

Systematisk förteckning

Industridepartementet

Statligt finansiellt stöd. [24]
Rapporter till finansieringsutredningen. [25]
Statens mät- och provstyrelse. [31]
Utländska förvärv av svenska företag - en studie av utvecklingen. [37]
Standardiseringens roll i EFTA/EG - samarbetet. [45]

Civildepartementet

Rapport av den särskilde utredaren för granskning av hotbilden mot och säkerhetsskyddet kring statsminister Olof Palme. [1]
Integriteten vid statistikproduktion. [3]
Samordnad länsförvaltning. Del 1: Förslag. [5]
Samordnad länsförvaltning. Del 2: Bilagor. [6]
SÄPO - Säkerhetspolisens arbetsmetoder. [18]
Nominering av redovisningskonsulter. [59]
Kommunalbot. [64]

Bostadsdepartementet

Parkeringsköp. [23]

Miljö- och energidepartementet

Sätt värde på miljön - miljöavgifter på svavel och klor. [21]
Miljöprojekt Göteborg - för ett renare Hisingen. [32]
Energiforskning för framtiden. [48]
Energiforskning för framtiden. Bilagor. [49]
Det statliga energiforskningsprogrammet - aktörer inom energisektorn. [52]

ALLMÄNNA FÖRLAGET

BESTÄLLNINGAR: ALLMÄNNA FÖRLAGET, KUNDTJÄNST, 106 47 STOCKHOLM,
TEL: 08-739 96 30, FAX: 08-739 95 48.

ISBN 91-38-10395-8

ISSN 0375-250X